

ÜZEYİR HACIBƏYLİ adına BAKI MUSIQI AKADEMİYASI

ORTA İXTİSAS MUSIQI MƏKTƏB–STUDİYASI

MUSIQI ƏDƏBİYYATI

III sinif (5 illik təhsil)

V sinif (7 illik təhsil)

Uşaq musiqi və
incəsənət məktəb şagirdləri üçün
proqram-konspekt

Bakı – 2020

MUSİQİ ƏDƏBİYYATI

III sinif (5 illik təhsil)

V sinif (7 illik təhsil)

Uşaq musiqi və
incəsənət məktəb şagirdləri üçün
proqram-konspekt

Tərlan Seyidovun ümumi redaktəsi ilə

*Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının Elmi Şurasının 24 aprel 2019-cu il tarixli
7 №-li protokolunun əmri ilə təsdiq edilmiş və nəşrə tövsiyyə olunmuşdur*

Bakı – 2020

*Konspekt Uşaq musiqi və incəsənət məktəb şagirdləri üçün
AR Mədəniyyət Nazirliyinin proqramı əsasında
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının
elmi-eksperimental laboratoriyası –
Orta ixtisas musiqi məktəb-studiyasında hazırlanıb*

Layihənin müəllifi və rəhbəri:

BMA-nın məktəb-studiyasının direktoru,
Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
Tərlan SEYİDOV

Məsul redaktorlar:

BMA-nın məktəb-studiyasının böyük elmi işçisi
Elmira MUSTAFAYEVA

BMA-nın məktəb-studiyasının təcrübəçi tələbəsi
Aygün QƏHRƏMANOVA

Tərtibçi:

BMA-nın məktəb-studiyasının aparıcı elmi işçisi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
Aytən İBRAHİMOVA

Rəyçi və məsləhətçilər:

“Musiqi tarixi” kafedrasının müdiri,
Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor
Ülviyyə İMANOVA

“Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasının müdiri,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor
Könül NƏSİROVA

P R O Q R A M

Birinci yarım il

<i>1-ci dər.</i> XVII – XVIII əsrlərdə Avropanın müxtəlif ölkələrində professional musiqi mədəniyyəti	5
<i>2-ci dər.</i> İ.S.Bax (1685 – 1750). Həyat və yaradıcılıq yolu	5
<i>3-cü dər.</i> İ.S.Bax. Orqan əsərləri	7
<i>4-cü dər.</i> İ.S.Bax. Süitalar	9
<i>5-ci dər.</i> İ.S.Bax. Klavir üçün polifonik əsərlər (invensiyalar)	11
<i>6-cı dər.</i> İ.S.Bax. Klavir üçün polifonik əsərlər (prelüd və fuqalar)	13
<i>7-ci dər.</i> Y.Haydn (1732 – 1809). Həyat və yaradıcılıq yolu	14
<i>8-ci dər.</i> Sonata-simfonik silsilə ilə tanışlıq	15
<i>9-cu – 10-cu dərslər.</i> Y.Haydn. Simfoniya № 103 Mi-bemol major	17
<i>11-ci – 12-ci dərslər.</i> Y.Haydn. Mi minor və Re major klavir sonataları	20
<i>13-cü dər.</i> V.A.Motsart (1756 – 1791). Həyat və yaradıcılıq yolu	23
<i>14-cü dər.</i> V.A.Motsart. Lya major klavir sonatası	24
<i>15-ci dər.</i> V.A.Motsart. 40 №-li sol minor simfoniyası	27
<i>16-cı – 17-ci dərslər.</i> V.A.Motsart. "Fiqaronun toyu" operası	29

İ k i n c i y a r ı m ı l

<i>1-ci dər.</i> L.V.Bethoven (1770 – 1827). Həyat və yaradıcılıq yolu	32
<i>2-ci dər.</i> L.Bethovenin Patetik sonatası (do minor)	33
<i>3-cü – 4-cü dərslər.</i> L.V.Bethoven. Simfoniya № 5 do minor	36
<i>5-ci dər.</i> L.V.Bethoven. "Eqmont" uvertürası	38
<i>6-cı dər.</i> Musiqidə romantizm. Frans Şubert (1797 – 1828). Həyat və yaradıcılıq yolu	40
<i>7-ci – 8-ci dərslər.</i> Şubertin vokal yaradıcılığı	42
<i>9-cu dər.</i> Şubertin fortepiano əsərləri	48
<i>10-cu dər.</i> F.Şubert. 8 №-li si minor simfoniyası ("Tamamlanmamış")	49
<i>11-ci dər.</i> F.Şopen (1810 – 1849). Həyat və yaradıcılıq yolu	51
<i>12-ci dər.</i> F.Şopen. Valslar, mazurkalar və polonezlər	52
<i>13-cü – 14-cü dərslər.</i> F.Şopen. Prelüdlər, etüdlər və noktürlər	55
<i>15-ci dər.</i> XIX əsrin ikinci yarısında Avropa ölkələrində musiqi mədəniyyətinin inkişafı	59
<i>16-cı dər.</i> İmpressionizm. K.Debüssi (1862 – 1918). Həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat	60
<i>17-ci dər.</i> M.Ravel (1875 – 1937). Həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat	62

K O N S P E K T

Birinci yarım il

1-ci dər. XVII – XVIII əsrlərdə Avropanın müxtəlif ölkələrində professional musiqi mədəniyyəti.

XVII əsr musiqi tarixində özünəməxsus bir mərhələdir. O, əsrlər boyu toplanılanlara yekun vurmuşdur. Eyni zamanda, buradan, musiqi sənətinin yeni janrları öz başlanğıcını götürmüşdür.

O zamanlar musiqi mədəniyyətinin mərkəzi İtaliya, ən məşhur janrı isə opera idi. Opera bu ölkədə meydana gəlmiş və parlaq melodiyalar, coşqun uverturalar, virtuoz ariyaları ilə fərqlənməyə nail olmuşdur. O dövrün italyan operasının zirvəsi, daxilində musiqinin dramatik cərəyanla sıx əlaqəli şəkildə inkişafı baş verən musiqili dramın banisi Klaudio Monteverdi yaradıcılığıdır. Opera məktəbinin baniləri həmçinin Fransada – Jan Batist Lülili, İngiltərədə isə – Henri Pörsell oldular.

Opera digər janrların yaranmasına təsir etmişdir. Opera daxilində instrumental musiqinin yeni növləri formalaşdı: uvertura, orkestr və balet süitaları.

Lakin əsrdə olduqca əhəmiyyətli hadisə kilsə və dünyəvi professional musiqinin bölünməsi idi. Beləliklə, musiqidə yeni mərhələ kilsə hökmranlığından azad olunması ilə başlayır.

Bu, musiqi mədəniyyətində iki paralel xəttin inkişaf etdiyi bir dövr idi. Onlardan biri – polifoniya (yunanca *poli* – çox, *phone* – səs), burada bütün səslər bərabər hüquqludur. İkinci – homofoniya (yunanca *homos* – bərabər, *phone* – səs), burada bir səs aparıcı, qalan səslər isə müşayiət edicidir. Birinci xətt – fuqaya, ikinci – konsert, simfoniya, sonataya aparan yoldur.

A.Vivaldi “İlin fəsilləri”: <https://www.youtube.com/watch?v=zvhpDHNpV9M>

G.Hendel. 7 №-li süitadan passakaliya: <https://www.youtube.com/watch?v=jfVo17vP14c>

K.Daken. “Ququ quşu”: <https://www.youtube.com/watch?v=eJM3EUdtXR4>

Sual və tapşırıqlar:

1. Operanın digər janrlara təsirindən danışın.
2. XVII – XVIII əsrlərdə hansı ölkə mədəniyyət mərkəzi idi?
3. Bu dövrdə musiqi mədəniyyətində hansı xəttlər inkişaf edirdi?
4. İtaliya, Fransa və İngiltərə opera məktəblərinin banilərinin adlarını sadalayın.

2-ci dər. İ.S.Bax (1685 – 1750). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Bax, bütün dövrlərdə ümumdünya bəstəkarları arasında şübhəsiz ki, birincidir. Ölümündən iki yarım əsr keçməsinə baxmayaraq, bəşəriyyət tərəfindən min il ərzində musiqi sahəsində yaradılmış ən əhəmiyyətli hesab edilənlər bilavasitə onun adı ilə bağlıdır. O, əsrlər boyu hələ neçə nəsil Avstriya, Almaniya, Fransa, İtaliya və başqa Avropa ölkələri bəstəkarlarının yaratdıqlarını ümumiləşdirmiş və yekunlaşdırmışdır. Bəstəkar, musiqi mədəniyyətinin inkişafında yeni mərhələyə yol açmışdır.

İohann Sebastyan Bax XVIII əsrin dahi alman bəstəkar-polifonistidir. Sağlığında yetəri qədər tanınmışdı. İ.S.Bax musiqisinə maraq ölümündən təxminən yüz il sonra 1829-cu ildə alman bəstəkarı F.Mendelsonun rəhbərliyi ilə İ.S.Baxın iri həcmli əsəri "Matfeyin iztirabları" (yəni Matfeyin İncilində təsvir edilmiş İsa Məsihin əzabları) ifa olunan zaman yarandı.

İ.S.Bax 1685-ci ildə Eyzenax (Almaniya) şəhərində anadan olmuşdur. Violin alətində ilk dərslərini o, atasından almışdır. Az yaşlı oğlan gözəl səsə malik idi və şəhər məktəbinin xorunda ifa edirdi.

15 yaşında İ.Bax müstəqil həyata başlamağa qərar verdi və Lyuneburqa köçdü. Tükənməz enerjiylə o təkcə alman deyil, həmçinin italyan və fransız bəstəkarların musiqisini öyrənirdi.

İ.Baxın istedadı bəstəkarlıq sahəsi ilə məhdudlaşmırdı. O, öz müasirləri arasında ən yaxşı orqan və klavesin ifaçısı idi. İ.Bax bəstəkar kimi sağlığında bir o qədər tanınmasa da, orqan arxasında improvizasiyalarda onun məharəti misilsiz idi.

Bax 1708-ci ildən saray musiqçisi və şəhər orqan ifaçısı kimi xidmət göstərərək Veymarda məskunlaşdı. Veymar dövründə bəstəkar öz ən yaxşı orqan əsərlərini yaratdı, onlardan "Tokkata və fuqa" re minor və məşhur "Passakaliya" do minorun adlarını çəkmək olar.

1717-ci ildə Bax ailəsi ilə birgə Kötənə köçür, burada orqan olmadığına görə əsasən klavir və orkestr musiqisi yazırdı. Bu dövrdə klavir üçün yazılmış əsərlər orqan əsərlərindən sonra onun yaradıcılığının ikinci zirvəsini təşkil edir. Kötəndə ikisəsli və üçsəsli invensiyalar yazıldı (İ.Bax üçsəsli invensiyalarını "simfoniya" adlandırırdı). Bu pyesləri bəstəkar öz böyük oğlu Vilhelm Fridemanla məşğələlər üçün nəzərdə tutmuşdu. Həmin illərdə re minor Xromatik fantaziya və fuqası, "Fransız" və "İngilis" süitaları, "Yaxşı temperasiyalı klavir"in birinci cildi (24 prelüd və fuqadan ibarət silsilə) yazılmışdı.

1723-cü ildə Bax Kötəndən Leypsiqə köçdü və həyatının sonuna kimi burada yaşadı. Bax özünün ən yaxşı vokal-instrumental əsərlərini Leypsiqdə yaratmışdır: kantataların böyük hissəsi (təxminən 250 kantata yazılmışdır), "Matfeyin iztirabları" və "İoannın iztirabları" oratoriyaları, si minor Messası. Messa – konsert xarakterli monumental əsərdir, onun ifasında solistlər, xor, orkestr, orqan iştirak edir.

İri həcmli vokal-instrumental əsərlərlə yanaşı Bax, başqa alətlər üçün də musiqi yazmağa davam edirdi. Təxminən Messa ilə bir vaxtda klavir üçün məşhur "İtalyan konserti"ni yazmışdır. Daha sonra Bax "Yaxşı temperasiyalı klavir"in ikinci cildini bitirdi.

Bax "Musiqi kollegiyası"nın konsertlərində öz dünyəvi xarakterli əsərlərini ifa edərək böyük müvəffəqiyyətlə solist və dirijor kimi çıxış edirdi.

Baxın evində həmişə musiqi səslənirdi. Öz ailəsi üçün o, vokal və instrumental ansamblar yazırdı.

Bəstəkar həyatının son illərində ciddi göz xəstəliyi ilə üz-üzə qaldı. Bax uğursuz əməliyyatdan sonra kor oldu. Belə vəziyyətdə də o, öz əsərlərini həyat yoldaşı Anna Maqdalenağa diktə edərək yazmağa davam edirdi. İ.S. Bax 1750-ci ildə vəfat etmişdir.

Sual və tapşırıqlar:

1. İ.S.Baxın doğulduğu tarix və yer.
2. Baxın uşaqlığı haqqında danışın.
3. Baxın çoxşaxəli istedadı özünü nədə büruzə verib?
4. Bax hansı şəhərlərdə yaşayıb yaradırdı?
5. Baxın məşhur əsərlərini sadalayın.
6. Bax hansı janrlara müraciət etmişdir?

3-cü dərs. İ.S.Bax. Orqan əsərləri.

İ.Baxın əsərlərinin əksəriyyəti polifonik üslubdadır. Polifonik musiqidə hər bir səs ifadəli və melodik cəhətdən sərbəstdir. Polifoniyada melodik inkişafın əsas vasitələrindən biri imitasiyadır. “İmitasiya” sözü latın dilindən tərcümədə “təqlid etmə” deməkdir.

Orqan hələ qədim misir, yunan və romalılar tərəfindən tanınan klavişli nəfəs alətidir. İlk zamanlar orqan dini mərasimlərdə kilsə nəğmələrini müşayiət edirdi. Tədrisən isə solo alətə çevrilmişdir. Uzun müddət onu “alətlər kralı” adlandırırdılar.

Müasir orqan taxta və metal boru dəstindən ibarətdir. Bəzi alətlərdə beşə qədər əl klaviaturası – manuallar vardır. Pedal isə ayaq üçün klaviaturadır. Orqan İ.Baxın sevimli aləti idi. Bəstəkar bu alət üçün çox sayda əsər yazmışdır. Onlar arasında xorallar, fantaziyalar, tokkatalar, prelüd və fuqalar, sonatalar, başqa bəstəkarların əsərlərinin işlənmələri də vardır.

İ.Bax 150-dən artıq xoral işləmələr yaratmışdır. Xoral – alman xalq melodiylarına əsaslanan qədim kilsə oxumasıdır. Xoral adətən dördsəsli olurdu.

Fa minor orqan xoral prelüdü – kiçik həcmli lirik pyesdir. Xoralın poetik ilhamlı melodiyaş yuxarı səsdə səslənir.

Aşağı səslərin sakit, aramla hərəkəti səslənməyə yumşaqlıq və xüsusi dərinlik verir:

İ.S.Bax. Fa minor orqan xoral prelüdü
(*Ferruccio Buzoninin fortepiano üçün işlənməsi*)
<https://www.youtube.com/watch?v=2iDxqThjL5M>

Tokkata və fuqa re minor – İ.S.Baxın ən tanınmış əsərlərindəndir. Əsər dolğun səslənmə, dramatik gərginlik və hisslərin yüksək patetikliyi ilə xarakterizə olunur. Tokkata orqan sənətinin improvizasiyalı janrlarından biridir.

Əsər yüksək kulminasiya nöqtəsindən başlayır. Qısa, lakin çox ifadəli patetik giriş *ff* nüansında səslənir. (Tokkatanın əvvəli Bayatı-Şiraz muğamı ilə assosiasiya olunur). Bu, əsərə bütün Tokkata boyu həm sekvensiyalar, həm pasajlar, həm də akkordlarda qorunub saxlanan ton verir:

İ.S.Bax. Tokkata

<https://www.youtube.com/watch?v=qPNtI2wM9Yo>

Bayatı-Şiraz. N.Əliverdibəyovun işlənməsi

<https://www.youtube.com/watch?v=uM3hAwaxX5U>

Tokkata re minor vahid obraz qorunulmaqla bəstələnmişdir. Onun diapazonu çox geniş deyil, registrlərin parlaq növbələşməsi eşidilir:

Tokkata

<https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA>

Üç quruluş çox parlaq virtuoz kadensiyalarla bir-birindən ayrılır. İ.S.Baxın əsərlərinin bir çoxunda olduğu kimi, dramatik gərginlik hissədən hissəyə artaraq, kodada zirvəyə çatır.

Fuqanın mövzusu tokkatanın intonasiyalarından minor səsdüzümü üzərində beşinci pillədən aparıcı səsə qədər enən hərəkətdən yaranır. Fuqanın mövzusu xarakter baxımından tokkatanın mövzusu ilə tamamilə ziddir. Aşağı səsinə görə o, yığcam və nizamlıdır:

Fuqa

Fuqanın ekspozisiyası tokkata ilə kəskin təzad təşkil edir, sakit, tarazlaşdırılmış xarakterə malikdir və burada gərginliyin müəyyən qədər enməsi baş verir.

Fuqa dördsəslidir, mövzu 4 dəfə keçir. Fuqaya geniş intermediyalar¹ – mövzular arasında quruluşlar xasdır. Ostinatlı² (təkrarlanan) ritm və asta temp mövzuya sakitlik verir. İntermediyalarda çox sayda sekvensiya var.

Fuqada yüksək registr və işıqlı xarakter hökm sürür.

Sual və tapşırıqlar:

1. İmitasiya nədir?
2. Orqan alətini xarakterizə edin. Bax bu alət üçün hansı əsərlər yazmışdır?
3. Xoral janrı nədir?
4. İ.S.Baxın Tokkata və fuqası haqqında danışın. Tokkatanın ilk xanələri hansı Azərbaycan muğamını xatırladır?

4-cü dərs. İ.S.Bax. Süitalar.

Bax altı "Fransız süitasi" və altı "İngilis süitasi", həmçinin altı "Partita" (süitanın italyan adı) yazmışdır. Süita bir janr kimi klavesində məharətlə ifa edən və bu alət üçün musiqi yazan fransız klavesinist-bəstəkarların yaradıcılığında formalaşmışdır. Bu məktəbin ən məşhur nümayəndəsi Fransua Kuperen idi. İ.Baxın dövründə süita bir sıra sərbəst pyeslər – rəqslərdən ibarət musiqi əsəri idi. Süitaların əsasını dörd mütləq rəqs təşkil edirdi: Allemanda, Kuranta, Sarabanda və Jiqa. Bu rəqslərin templəri bir-birinə zidd qoyulurdu: sakit Allemanda hərəkətli Kuranta ilə, asta templi Sarabanda isə çox sürətli Jiqa ilə əvəz olunurdu. Sarabanda və Jiqanın arasına əlavə rəqslər olan Menuet, Qavot, Burre və başqaları salınırdı. Pyesləri eyni tonallıq birləşdirir.

Allemanda – hələ XVI əsrdə məşhur olan dördpaylı, qədim alman rəqsidir. Zallar içindən cütlüklərin təntənəli keçidi Allemandanın sakit, asta tempini müəyyən etdi. Allemanda üçün xanəxarici sinkopa səciyyəvidir, o, polifonikdir, müxtəlif səslərin başlanğıcı və sonu çox zaman uyğun gəlmir:

Allemanda

<https://www.youtube.com/watch?v=We-FJqku4Bs>

(səsləndirmə müddəti – 0:30 - 3:30)

¹ İntermediya (latınca "ortada yerləşən" deməkdir) – fuqada müxtəlif mövzu keçidlərini hazırlayan və əlaqələndirən aralıq epizod.

² Ostinato (ital. ostinato, latın. obstinatus – inadkar deməkdir) – melodik ifadənin, ritmik fiqurun və ya harmonik dönmənin təkrarlanması.

Kuranta – üçpaylı, hərəkətli fransız rəqsidir. Keçmişdə iki rəqqas tərəfindən ifa olunurdu. Çox zaman ikisəsli ifada səslənir:

Kuranta

<https://www.youtube.com/watch?v=We-FJqku4Bs>

(səsləndirmə müddəti – 3:30 - 5:15)

Sarabanda – yavaş, bəzən matəm yürüşü xarakterində qədim üçpaylı ispan rəqsidir. Keçmişdə tanınmış insanların dəfni zamanı ifa olunurdu. Zamanla Sarabandanın xarakteri dəyişdi, çox vaxt arfa və fleytanın müşayiəti altında rəqqasə tərəfindən ifa olundu. İ.Baxın Sarabandaları kədərli və melodikdir:

Sarabanda

<https://www.youtube.com/watch?v=We-FJqku4Bs>

(səsləndirmə müddəti – 5:15 - 8:20)

İ.Baxın süitalarında Sarabanda və Jiğanın arasına başqa rəqslər, əksər hallarda *Menuet* əlavə olunurdu. Bu, xırda hərəkətlər – "pa", reveranslar, baş əymələrdən ibarət olan üçpaylı, qədim fransız rəqsidir (*meno* – fransızca xırda deməkdir). Onu "rəqslərin Kralı və kralların rəqsi" adlandırırdılar. İ.Baxın menuetləri mülayim tempdə səslənir, melodiyları incəliyi ilə fərqlənir:

Menuet

<https://www.youtube.com/watch?v=62iCMJ-aEAY>

(səsləndirmə müddəti – 12:44 - 13:47)

Jiqa – İngiltərə və Şotlandiyada yayılmış üçpaylı, qədim xalq rəqsidir. İngilis Jiqaşı çox şən xarakterli, dabanlarda ifa olunan kobud matros rəqsidir. Jiqa süitada başqa rəqslərlə müqayisədə ən sürətli tempdə gedir:

Jiqa

<https://www.youtube.com/watch?v=62iCMJ-aEAY>

(səsləndirmə müddəti – 11:10 - 13:00)

Fransız süitaları yalnız rəqslərdən ibarətdir, bütün digər süitalar orkestr xarakterli (prelüd, uvertüra, tokkata) böyük pyeslə başlanır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Süita nədir? Onun bütün hissələrini sadalayın.
2. Bax neçə süita yazmışdır?
3. Baxın süitalarına daxil olan rəqslərdən danışın. Onları müqayisə edin.

5-ci dərs. İ.S.Bax. Klavir üçün polifonik əsərlər (invensiyalar).

Polifoniya – musiqinin bütün inkişafı onun müstəqil səsləri üzərində qurulan yazı üslubudur. Bu həm instrumental, həm də vokal səsləri ola bilər. İ.Baxın yaradıcılığında polifoniya həm bədiilik, həm də pedaqoji cəhətdən əsas yer tuturdu.

İmitasiya ("yamsılama"nı bildirir) – polifoniyada musiqi inkişafının əhəmiyyətli vasitəsidir. İmitasiya – səslərin sanki özündən öncəkini təqlid edərək və bir qədər gecikmə ilə eyni mövzunu təkrarlayaraq növbələşməsi prinsipidir. Məsələn, re minor invensiyasının əvvəlindəki imitasiya:

İnvensiya № 4 re minor

<https://www.youtube.com/watch?v=tQS3lb5G6P0>

Polifonik quruluş İ.Baxın oğulları üçün pedaqoji məqsədlə yazdığı bir çox kiçik pyeslərdə – kiçik prelüdlər, fuqalar, invensiyalar,³ "simfoniya"da izlənilir.

İ.Bax öz invensiyalarında alətdə ifa təlimini əsərdəki təlimatla birləşdirir. İnvensiyalar zəngin bədi məzmunla fərqlənir, musiqi sənətinin əsl şah əsərləridir. İ.S.Bax 15 ikisəsli invensiyanın və 15 simfoniyanın (üçsəsli invensiyaların) müəllifidir.

³ İnvensiya – latın dilindən tərcümədə "ixtira", "kəşf" deməkdir.

İnvensiyanın əsasını adətən qısa, lakin çox ifadəli mövzu təşkil edir. Birinci Do major invensiyaasının başlanğıcı Do major qammasının səsləri üzərində qurulmuş sadə melodiyaadır. Mövzu kvintaya parlaq sıçrayışla (do – sol) bitir. Sakit, asta melodiya çox yumşaq və rəvan səslənir:

Yuxarı səsdən sonra invensiyanın mövzusu bir oktava aşağıda səslənir, yəni alt səs onu imitasiya edir (təkrarlayır):

İnvensiya № 1 Do major

<https://www.youtube.com/watch?v=x8Dr25sQcyc>

Alt səsin daxil olması ilə yuxarı (üst) səs onu müşayiət edən səsə çevrilir, yəni ona əks olur.

Musiqinin sonrakı inkişafı daha da gümrəh səslənir. Mövzunun heç bir səsdə keçilməyən növbəti musiqi quruluşu intermediya adlanır. Onlar mövzu keçirilmələri arasında səslənilirlər. İntermediyalar əksər hallarda mövzunun ayrı-ayrı melodik ibarələri əsasında qurulur, lakin mövzu tam şəkildə burada səslənmir.

Pyes əsas tonallıq olan Do majorda bitir. Belə ki, bir mövzu bütöv əsərin əsasını təşkil edir, bu da polifonik musiqi üçün çox səciyyəvidir.

"Simfoniya" si minor (üçsəsli invensiya) öz lirik həyəcanı ilə fərqlənir. Onun mövzusu kədərli yalvarışı xatırladır:

İnvensiya № 15 si minor

<https://www.youtube.com/watch?v=KkJqmxLbNg>

Bütün digər "simfoniya"larda olduğu kimi, mövzunun birinci keçirilməsi təksəsli deyil və ondan dərhal sonra hər üç səsdə ikinci bölməyə gətirən, o qədər də böyük olmayan intermediya keçir. Burada mövzu başqa tonallıqlarda səslənir.

Si minorun qayıdışı ilə simfoniyanın üçüncü bölməsi başlanır. Bu dəfə mövzu meydana çıxmır, yalnız onun ayrı-ayrı ibarələri və intermediyanın motivləri inkişaf edir. Əsas tonallığın uzun müddət səslənməsi ona üçhissəli forma verərək simfoniyanı bitirir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Polifoniya nədir?
2. İnvensiya nədir?
3. Bax öz invensiyalarını kimə həsr etmişdir?
4. Bax neçə invensiya yazıb?
5. Baxın invensiyaları necə qurulur?

6-cı dərs. İ.S.Bax. Klavir üçün polifonik əsərlər (prelüd və fuqalar).

İ.Baxın klavir əsərləri arasında hər birində 24 prelüd və fuqadan ibarət 2 cild, ümumilikdə 48 prelüd və fuqaları böyük bədii dəyərə malikdir. Silsilənin birinci hissəsi 1722-ci ildə, Bax Köthendə olduğu müddətdə, ikinci hissəsi isə 1744-cü ildə, Leypsiqdə fəaliyyəti dövründə tərtib edilmişdir.

Bu əsər "Yaxşı temperasiyalı klavir" adlanır. İ.Bax yeni konstruksiyalı klavir üçün yazır, alətin klaviaturası 12 bərabər yarımtona bölünmüş, yəni bərabər temperasiyalı idi. Prelüd və fuqalar xromatik sıra ilə düzülmüşdür. Hər hissədə yarımtonlarla düzülən 24 prelüd və fuqa vardır: birinci prelüd və fuqa Do major, ikinci – do minor, üçüncü – Do-diyez major, bu ardıcılıqla davam edərək sonuncu isə si minor tonallığındadır.

Çox zaman aralarında ziddiyyət olan prelüd və fuqa birlikdə ikihissəli polifonik silsilə təşkil edir. Baxın bir çox prelüdləri improvizasiya xarakterinə malikdir. Fuqa isə ciddi polifonik əsərdir, əksər hallarda quruluşuna görə üçhissəlidir. "Fuqa" latın sözü olub "qaçış" deməkdir. Fuqa – mürəkkəb polifonik əsərdir, burada bir səs digərini təqib edir və ya ona cavab verir. Bir çox fuqaların əsasında bir mövzu var. İki və üç mövzulu fuqalara daha az hallarda rast gəlinir. "Yaxşı temperasiyalı klavir"-in birinci və ikinci cildlərinin yazılması arasında 20 ildən çox müddət keçmişdir.

Bax YTK-da hər bir tonallığı müəyyən şəkildə poetik, emosional təsəvvürlərlə bağlamaq ənənəsi yaradır. Belə ki, parlaq tonallıq olan Do major təmizlik və şəffaflıqla əlaqələndirilir.

İ.S.Bax. "Yaxşı temperasiyalı klavir" (I cild)

Prelüd Do major

<https://www.youtube.com/watch?v=O1p93RvhOU8>

Andante con moto (♩ = 108)

p legato, molto tenuto ed uguale

a)

(Re) * (Re) * (segue similmente)

Fuqa Do major

Andante (♩ = 66)

mf legatissimo, con perfetta uguaglianza di suono

a)

Bu tonallıqda Motsartın № 41 simfoniyası (“Yupiter”), Bethovenin № 21 sonatası “Avrora”, Şopenin № 1 etüdü yazılmışdır.

Do minor tonallığı gərgin dramatik bir başlanğıcla xarakterizə olunur:

J.S.Bax. “Yaxşı temperasiyalı klavir” (I cild)

Prelüd do minor

<https://www.youtube.com/watch?v=Nn5jV4PNgEc>

Fuqa do minor

Bu tonallıqda Bethovenin № 5 simfoniyası, № 8 fortepiano sonatası “Patetik”, fortepiano üçün 32 variasiyası, Şopenin 12 və 24 nömrəli etüdləri yazılmışdır.

“Yaxşı temperasiyalı klavir”-in sonrakı nəsil bəstəkar və pianoçulara təsiri əvəzsizdir. Baxın bu əsəri bir çoxları üçün stolüstü kitab idi və onlar kompozisiyanın, kontrapunktın əsaslarını məhz bu toplu əsasında öyrəndilər. Baxdan sonra digər musiqiçilər də fortepiano silsiləsi daxilində bütün tonallıqların spektrinin bu cür istifadəsini həyata keçirmişlər. Məsələn, F.Şopen 24 prelüd və iki etüd opusunu tərtib etmişdir. D.Şostakoviç, P.Hindemit, R.Şedrinə məxsus prelüd və fuqa silsiləsini, Q.Qarayevin 24 prelüd və 12 fuqa silsiləsini qeyd etmək olar.

Sual və tapşırıqlar:

1. "Yaxşı temperasiyalı klavir" haqqında danışın. Bu əsər hansı prinsip üzrə qurulub?
2. Prelüd və fuqa arasında fərq nədir?
3. Onlar arasında ümumi olan nədir?
4. "Yaxşı temperasiyalı klavir"-in birinci və ikinci cildlərinin yaradılması arasından nə qədər müddət keçmişdir?

7-ci dərs. Y.Haydn (1732 – 1809). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Vyana klassik məktəbi XVIII əsrin ikinci yarısı – XIX əsrin birinci rübündə Avropa musiqisinin zirvəsində bərqərar olmuşdur. Bu məktəbi Yozef Haydn, Volfqanq Amadey Motsart və Lyudviq Bethoven kimi bəstəkarlar təmsil edirlər. Onların yaradıcılığında dövrün aparıcı instrumental janrları – simfoniya, sonata, instrumental konsert (solist və orkestr üçün) və kvartet, həmçinin sonata-simfonik silsilə formalaşmışdır.

Yozef Haydn – XVIII əsrin ikinci yarısının görkəmli Avstriya bəstəkarıdır. O, musiqi tarixinə Vyana klassik simfoniyaşının banisi kimi daxil olmuşdur. Haydn-dan öncə də sonata, simfoniya, kvartet yazılırdı, lakin Haydnın yaradıcılığında bu janrlar klassik, yəni “nümunəvi” olmuşdur. O, bu janrlara dəqiqlik və forma ahəngi vermişdir. Əbəs yerə deyil ki, onu "simfoniyanın və kvartetin atası" adlandırırdılar. Məhz Y.Haydn xalq (avstriya, alman, macar, xorvat, slavyan və başqa) motivlərinin simfoniya, kvartet, sonataya daxil olması üçün azad yol açmışdır.

Haydn 1732-ci ildə Avstriyanın Rorau kəndində dünyaya göz açmışdır. Hələ uşaq ikən o, kilsə xoruna, daha sonra Vyanada Müqəddəs Stefan kilsəsinin xor kapellasına daxil olur. 30 yaşında Haydn, artıq Vyanada kifayət qədər məşhur bəstəkarə çevrilir. Onu macar knyazı Esterqazi kapellaya rəhbərlik etməyə dəvət edir. Onun malikanəsində Haydn 30 il keçirir. Burada Haydn operalar, simfoniyalar yazır, onların sırasında proqramlı simfoniyalar – “Ayı”, “Uşaq simfoniyası”, “Məktəb müəllimi”də var. Haydnın bacarığı illər keçdikcə mükəmməlləşir. O artıq İngiltərə, Rusiya, Fransada tanınır. Parisdə səslənmiş altı simfoniyası "Paris simfoniyası" adını almışdır.

Esterqazinin yanında xidmət, knyazdan tam asılılıq Haydna ağır gəlirdi. Məhz bu dövrdə o, dərin dramatik əhval-ruhiyyə ilə fərqlənən əsərlər yazır: “Vida simfoniyası”, “Matəm simfoniyası”, mi minor sonatası. Yalnız 60 yaşına yaxın Y.Haydn öz azadlığına nail ola bilir. Bu illərdə o, öz məşhur 12 “London simfoniyası”nı, “Orfey və Evridika” operasını yazır. İstedadı onu ən yüksək zirvəyə çatdırır. Y.Haydnın dirijorluğu ilə İngiltərədə baş tutan konsertlər böyük müvəffəqiyyətlə keçir.

G.Hendel⁴ musiqisinin təəssüratı altında Y.Haydn, Vyanaya qayıdaraq öz son iri həcmli əsərlərini yazır: iki oratoriya – “Dünyanın yaranması” və “İlin fəsilləri”.

Sual və tapşırıqlar:

1. Vyana klassik məktəbinin nümayəndələri hansı bəstəkarlardır?
2. Haydn hansı klassik musiqi janrının banisi olmuşdur?
3. Haydnın doğum tarixi və yeri.
4. Haydn hansı janrlara müraciət etmişdir?
5. Haydn knyazın yanında neçə il keçirdi?
6. Bu müddət ərzində o hansı əsərlərini yazdı?
7. Onun musiqisi hansı ölkələrdə səslənirdi?
8. Hansı bəstəkarın musiqisinin təəssüratı altında Haydn öz son iri həcmli əsərlərini yazmışdır?

8-ci dərs. Sonata-simfonik silsilə ilə tanışlıq.

Klassik sonata-simfonik silsilə klassik simfoniyanın banisi Yozef Haydnın yaradıcılığında formalaşmışdır. Sonata-simfonik silsilə daha əhəmiyyətli məzmun və vahid inkişaf xəttinə görə süita silsiləsindən fərqlənir. Hissələrin standart sayı tipik olaraq aşağıdakı kimidir: sonata, konsert əsasən üç hissədən, simfoniya, kvartet, kvintet isə dörd hissədən ibarət olur.

Simfoniya yunan dilindən tərcümədə “həmahəng” deməkdir. **Klassik simfoniyanın quruluşuna** nəzər salaq:

⁴ Öz opera, oratoriya və konsertləri ilə tanınan məşhur alman və ingilis bəstəkarı Georq Fridrix Hendel.

Simfoniyanın hissələri təzad prinsipi əsasında qurulmuşdur.

Birinci hissə – sürətli, gümrah sonata *allegro* formasındadır, iki mövzunun – (bəzən bir neçə mövzunun) əsas və köməkçi – təzadlı qarşıdurması üzərində qurulmuşdur. Çox zaman əzəmətli ağır girişlə başlayır.

İkinci – lirik, ağır hissə, Y.Haydn simfoniylərində sadə, oxunaqlı, adətən variasiya formasındadır.

Üçüncü hissə – menuetdir. Ad özü bu hissənin rəqsvari xarakterdə olduğunu bildirir. Haydn'da o, sakit, zərif menuetdən, adətən, gümrah kənd rəqsinə çevrilir.

Dördüncü hissə – sürətli, əsərin son, tamamlayıcı hissəsidir. Əksər hallarda rondo və ya rondo-sonata formasında olur və təntənəli bayram əhval-ruhiyyəsini çatdırır.

Haydn simfoniylərini bu şəkildə yaratmağa nail olmuşdur.

Haydn yaradıcılığında **klassik sonata və konsertin quruluşu** formalaşmışdır. Onlar üç hissəli silsilə şəklində olub, Haydn simfoniylərinin quruluşunu xatırladır.

Simfoniylərdə olduğu kimi burada da birinci hissə sonata *allegro* formasında, cəld tempdə yazılmışdır. Əsas və köməkçi partiya arasında, adətən, Haydn'da olduğu kimi parlaq təzad yoxdur.

İkinci hissə – tamamilə fərqli, asta tempdə, sakit, lirik əhval-ruhiyyədədir.

Finalda (üçüncü hissə) yenidən cəld temp özünü büruzə verir və bu hissədə, adətən, Haydn rondo və ya rondo-sonata formasından istifadə edir.

“Sonata” sözü italyan dilindən tərcümədə “*sonare*” yəni “səsləndirmək” mənasını ifadə edir. Sonata bir və ya bir neçə alətin ifası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Klassik konsertin quruluşu Haydn və Motsartın yaradıcılığında qoyulmuşdursa, lakin, bu janr öz yekun “klassik” həllini məhz L.Bethovenin yaradıcılığında tapmışdır.

Latın dilindən tərcümədə “konsert” sözü “yarışmaq” deməkdir. Bir və ya bir neçə solo alətin orkestrlə ifası üçün nəzərdə tutulmuş əsərdir.

Haydn yaradıcılığında formalaşmış simfonik orkestrin tərkibini dörd alət qrupu təşkil edir.

Birinci və ən böyük qrup – simlilərdir, buraya violinalar, violonçellər və kontrabaslار daxildir. Simli qrup orkestrin bünövrəsini təşkil edir, əksər hallarda melodik başlanğıcın aparıcı qüvvəsidir.

İkinci, taxta nəfəsli qrup aşağıdakı alətlərdən ibarətdir: 2 fleyta, 2 qoboy, 2 klarnet, 2 faqot.

Üçüncü – mis nəfəsli qrup aşağıdakı alətlərlə təmsil olunur: 4 valtorna, 3 truba, 3 trombon.

Dördüncü, orkestrin zərb alətləri qrupudur. Bu qrup alətlərdən bəstəkar yalnız litavradan istifadə edir. Yalnız sol minor simfoniyasında, bəstəkar, bu qrupa boşqablar, üçbucaqlar və böyük təbili daxil edir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Klassik sonata-simfonik silsilə kimin yaradıcılığında formalaşmışdır?
2. Süita və sonata-simfonik silsilə arasındakı fərqi sadalayın.
3. Simfoniya, konsert, sonatalar neçə hissədən ibarət olur və onları kim ifa edir?
4. Simfoniyanın hissələri bir-birindən nə ilə fərqlənir? Hissələrin forma və xarakteri haqqında danışın.
5. Haydnın orkestri hansı qrup alətlərdən ibarətdir?

9-cu – 10-cu dərslər. Y.Haydn. Simfoniya № 103 Mi-bemol major.

№ 103 Mi-bemol major simfoniyası – bəstəkar tərəfindən 1794 – 1795-ci illərdə Böyük Britaniyaya ikinci uzunmüddətli səfəri zamanı yazılmış “12 London simfoniyası”ndan on birincisidir. Əsərin birinci hissəsi litavraların tremolosu ilə başlanır. Bu səbəbdən onu “litavraların tremolosu ilə başlanan simfoniya” adlandırırlar. Onun işıqlı, həyatsevər xarakterli mövzuları alman-avstriya və xorvat xalq melodiylarına yaxındır.

Simfoniya dörd hissədən ibarətdir.

Birinci hissə – Allegro con spirito (cəld, ruh yüksəkliyi ilə) – ağır girişlə başlanır:

Birinci hissə: giriş

<https://www.youtube.com/watch?v=7NGSvK8NUpY>

Litavraların tremolosundan sonra uzaqdan göy gurultusunu xatırladan səssiz, bir o qədər də sirli mövzu səslənir. Əsasında iki müxtəlif xarakterli mövzu olan bu giriş Allegronun işıqlı və hərəkətli musiqisini kölgələndirir. Onların "sonata allegro"-nun bütün qaydaları ilə ifadəsi, inkişaf və təkrarı birinci hissənin məzmununu təşkil edir.

Birinci mövzu, və ya əsas partiyanın mövzusu, bizi dərhal bayram ab-havasına daxil edir. Əsas tonallıqda yazılmışdır və rəqs xarakterlidir:

Birinci hissə: əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=7NGSvK8NUpY> (səslənmə vaxtı – 2:13)

İkinci mövzu, və ya köməkçi partiyanın mövzusu da, rəqs xarakterlidir. Haydn simfoniyları üçün əsas və köməkçi partiya arasında kəskin fərq tipik deyil. Köməkçi partiya səslənmənin zərifliyi, yüngüllüyü ilə fərqlənir. O, fərqli tonallıq – Si-bemol majorda təqdim edilmişdir. Köməkçi partiya valsın sələfi olan avstriya xalq rəqsi ländleri xatırladır:

Birinci hissə: köməkçi partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=7NGSvK8NUpY> (səslənmə vaxtı – 3:20)

Fərqli xarakterdə olan iki mövzunun şərhli *sonata allegro*nun ilk bölməsini, onun *ekspozisiyasını* təşkil edir.

Sonata allegronun ikinci bölməsi işlənmə adlanır. Burada ekspozisiyanın hər iki mövzusu və girişin mövzusu inkişaf edir:

<https://www.youtube.com/watch?v=7NGSvK8NUpY> (səslənmə vaxtı – 3:45)

Qeyd etmək lazımdır ki, əsas partiya iki hissəyə bölünür. Hissələrin hər biri müstəqil şəkildə inkişaf edir ki, bu da onların təzadlılığını vurğulayır. Mövzuların parçalanması – işlənmədə ən əhəmiyyətli inkişaf nümunələrindən biridir.

Sonra girişin mövzusu səslənir. Sürətli temp nəticəsində ümumi hərəkətə daxil olaraq öz təmkinli xarakterini itirir. Mövzuların inkişafı zamanı tonallıqların dəyişməsi işlənmənin əsas əlamətlərindən biridir. Köməkçi mövzu Re-bemol majorda meydana çıxır. Mövzuların hər biri yeni vüsət alır – yeni tonallıq, orkestr çalarlığı. Musiqi daha da fəallaşır, mövzular arasındakı təzad kəskinləşir.

Sonata allegronun üçüncü bölməsi – reprizdir. Ekspozisiyada olduğu kimi əsas və köməkçi partiyalar eyni qaydada keçirilir. Lakin tamamilə yeni bir məqam da var: işlənmədən sonra reprizdə bütün mövzular əsas tonallıqda – Mi-bemol majorda səslənir. Bu onların təzadlılığını nisbətən azaldır:

<https://www.youtube.com/watch?v=7NGSvK8NUpY> (səslənmə vaxtı – 5:39)

Tamamlayıcıdan əvvəl girişin sakit mövzusu səslənir. Belə çərçivə əsərə böyük təmlik verir, birinci hissənin və onun **kodasının** sürətlə, şən əhval-ruhiyyədə başa çatmasını parlaq şəkildə təmin edir.

Simfoniyanın **ikinci hissəsi** – *Andante* (asta) – sakitlik gətirir. Bu, iki mövzuya variasiyalardır, yəni ikili variasiyalar. Birinci mövzu – hekayə xarakterli Xorvat xalq melodiyasıdır (do minor):

İkinci hissə: birinci mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=bAleOP54iW>

İkinci mövzu (Do major) – gümrəh, iradəli, marş xarakterlidir:

İkinci hissə: ikinci mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=bAleOP54iW0> (səslənmə vaxtı – 1:58)

Andante – bu iki mövzu variasiyalarının növbələşməsi üzərində qurulur.

Simfoniyanın **üçüncü hissəsi** – Menuetdir. Y.Haydn bu rəqsə məxsus gözəllik və çevikliyi vurğulanmış, səlis ritmlə uyğunlaşdırır:

Üçüncü hissə: menuet

<https://www.youtube.com/watch?v=-uHRDRrcOkc>

Menuetin mürəkkəb keçidlər üzərində qurulmuş orta hissəsi (trio) asta, yumşaq və hamar səslənir:

Üçüncü hissə: trio

<https://www.youtube.com/watch?v=-uHRDRrcOkc> (səslənmə vaxtı – 2:23)

Simfoniyanın **dördüncü, sonuncu hissəsi** – rondo formasında yazılmış Final, bizi birinci hissənin bayram, rəqs əhval-ruhiyyəsinə qaytarır. Refrenin təkrarlanan, hərəkətli və işıqlı mövzusu intonasiya və xarakterinə görə ona yaxın olan başqa mövzularla növbələşir.

Dördüncü hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=Ka8rfeduVHq>

Məşhur "valtornaların qızıl gedişi" finalın mövzusunı açır. (nümunənin alt sətirlərinin ilk 4 xanəsinə bax). O, ovçuların şeypurlarının siqnallarını xatırladır və bu, aşağıdakı intervalların səslənməsi ilə bağlıdır: kiçik seksta, xalis kvinta və böyük tersiya.

Sual və tapşırıqlar:

1. Niyə Haydnın 103 №-li simfoniyası "litavraların tremolosu ilə başlanan simfoniya" adını almışdır?
2. Bu simfoniya neçə hissə var? Simfoniyanın hər hissəsinin xarakteristikasını verin.
3. Hissələr hansı formada yazılmışdır? Hər hissənin mövzuları haqqında danışın.
4. Haydn simfoniyaalarının üçüncü hissəsi hansı rəqs janrındadır?

11-ci – 12-ci dərslər. Y.Haydn. Mi minor və Re major klavir sonataları.

Y.Haydnın klavir yaradıcılığı – sonatalar, konsertlər, rondo və variasiyalar onun yaradıcılıq irsinin ən mühüm hissəsini tutur. O, 52 fortepiano sonatası və 20 konsertin müəllifidir. Y.Haydnın klavir əsərləri arasında bizim dövrümüzdə qədər dəyərini saxlamış əsl şah əsərləri vardır.

Sağlığında Haydn özü ilə çağdaş bəstəkarların bir çoxunu inkişaf etməmiş musiqi fikrini tamamlamadan “ayrı-ayrı parçaları bir-birinə yapışdırdıqlarına görə” qınayırdı və deyirdi ki, onların əsərləri məhz buna görə dinləyici ruhuna toxunmur.

Y.Haydn öz vəzifəsini başqa amildə görürdü. O, öz fikrini dəqiq mövzuda təqdim edir, onun ifadə imkanlarını ardıcıl və hərtərəfli ortaya çıxarırdı. Mövzu və melodiyaların bu cür inkişaf üsulu "tematik işlənmə" adlanır.

Bir və ya iki alət üçün silsilə əsər sonata adlanır. "Sonata" sözü italyanca "səslənmək" deməkdir.

Y.Haydn sonataları adətən üçhissəli silsilədir.

Birinci hissə – sonata allegro, ikinci hissə – ağır, üçüncü – cəld, gümrəh final, adətən rondo formasındadır. Hərçənd ki, Y.Haydnın bir çox fortepiano sonataları 4 hissədən ibarətdir və burada 3-cü hissə – menuet, 4-cü hissə – finaldır (rondo).

Y.Haydnın **mi minor sonatası** (op. 42) bəstəkarın ən məşhur və geniş ifa olunan əsərlər siyahısına daxildir.

Birinci hissə (*Presto*, $\frac{6}{8}$, mi minor) – sonata formasında yazılmışdır, lirik xarakterlidir.

Əsas partiyanın mövzusu qısa nəfəsli frazalardan ibarət lirik-dramatik məzmunlu opera duet səhnələrini xatırladır. Basda üçsəslilərin yüksələn xətt üzrə hərəkəti həyəcanlı bir ab-havanı qoruyub saxlayır:

Sonata mi minor: birinci hissə, əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=e4sjWOYVE7w>

Köməkçi partiya (Sol major) əsas mövzudan fərqli olaraq daha sakitdir, major ladi ona işıqlı ab-hava verir. Yuxarı səsdə tersiya və sekstaların paralel hərəkəti meşə quşlarının ahəngli nəğməsi və yarpaqların sakit xışıltısı ilə assosiasiya olunur:

Sonata mi minor: birinci hissə, köməkçi partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=e4sjWOYVE7w> (səslənmə vaxtı – 0:42)

İşlənmə birinci mövzunun inkişafı əsasında qurulmuşdur, belə ki, bu mövzu sonatanın birinci hissəsində əsas rol oynayır. Reprizdə əsas və köməkçi mövzular əsas tonallıqda, mi minorda səslənir.

İkinci hissə (*Adagio*, $\frac{3}{4}$, Sol major) sonata silsiləsinə parlaq ziddiyyət daxil edir. Adagionun musiqisində sakitlik, parlaq və yüngül əhval-ruhiyyə hökm sürür:

Sonata mi minor: ikinci hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=8OZA6SiaUok>

Menuetin $\frac{3}{4}$ ölçüsü, sol əldə akkordların nizamlı hərəkəti nisbətən ağır temp yaradır. Qısa uzunluqlardan sonrakı keçidlər bir qədər zəriflik və incəlik meydana gətirərək, quşların səsinə, kəpənəklərin sıx uçuşunu, küləyin yüngül əsməsini xatırladır.

Ardınca sürətli və cəld Final – üçüncü hissə (*Molto vivace*, mi minor) daha kəskin səslənir. Quruluşuna görə rondo formasına yaxındır. Əsas mövzu kəskin, dəqiq ritm, zərif yüngüllüyü və çevikliyi ilə fərqlənir. O, rəqs xarakterlidir:

Sonata mi minor: üçüncü hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=8OZA6SiaUok>

Re major sonatası (op. 30) parlaq uşaq sevinci və şənliyi, xalq intonasiyaları üzərində qurulmuşdur. O, ənənəvi üç hissədən ibarətdir. Gümrəh və cəld kənar hissələr dramatik orta hissəni çərçivəyə salır.

Birinci hissənin ekspozisiyasında əsas partiya canlı və parlaqdır (Re major). Əsas partiyanın mövzusu şən, əyləncəli və oynaq ab-hava saçır:

Sonata Re major: birinci hissə, əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=2Iscoa2a2-Y>

Xarakterinə görə ona yaxın olan köməkçi partiya (Lya major) dominanta tonallığında yüngül və zərif səslənir. Mövzu zərif və şıltaqdır:

Sonata Re major: birinci hissə, köməkçi partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=2Iscoa2a2-Y> (səslənmə vaxtı – 1:10)

İşlənmə öz xarakterinə görə ekspozisiyaya nisbətən daha gərgindir. Reprizdə, bir qayda olaraq, ekspozisiyanın bütün mövzuları əsas tonallıqda (Re majorda) təkrarlanır.

Sonatanın ikinci hissəsi (re minor) dərin düşünülmüş tərzdə yazılmışdır. O, həm birinci hissə, həm də finalla kəskin ziddiyyət təşkil edir. Musiqi kədərli, faciəli intonasiyalarla zənginləşdirilmişdir:

Sonata Re major: ikinci hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=s15ASa7zQu0>

Sonatanın finalı (Re major) bizi birinci hissənin həyatsevər, şən əhval-ruhiyyəsinə qaytarır. O, rondo formasında yazılmışdır. Əsas mövzu – refren üç dəfə keçir:

Sonata Re major: üçüncü hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=oMpBWxOlYg>

Refren iki kəskin təzadlı epizodla növbələşir. Onlardan birincisi qətiyyətli və sərt – re minorda, ikinci yüngül və zərif isə – Sol majorda səslənir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Haydnın hansı əsərləri klavir üçün yazılmışdır?
2. Sonata nədir?
3. "Tematik işlənmə" nəyə deyilir?
4. Mi minor sonatasının ümumi xarakteristikasını verin. Onun hər hissəsinin quruluşundan və əsas mövzuların xarakterindən danışın.
5. Haydnın Re major sonatasının hissələrinin quruluşu və xüsusiyyətlərindən danışın.

13-cü dərs. V.A.Motsart (1756 – 1791). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Volfqanq Amadey Motsart dahi Avstriya bəstəkarı, virtuoza pianoçu, klavesin, violin, orqan ifaçısı, Vyana klassik məktəbinin nümayəndəsidir. Onun musiqisi əsasən optimist, həyatsevər ruhdadır, lakin burada ehtiras və dramatizmlə dolu faciəli səhifələr də az deyil. “Motsart, musiqi sahəsində gözəlliyin ən yüksək zirvə nöqtəsinə çatmışdır” (P.Çaykovski).

V.Motsartın böyük musiqi istedadı hələ erkən yaşlarında özünü büruzə vermişdir. Onun atası Leopold Motsart savadlı musiqiçi və gözəl pedaqoq, oğluna orqan, violin, klavesində ifa etməyi öyrədirdi. Volfqanqı "möcüzə uşaq", vunderkind adlandırırdılar. Motsart hələ çox kiçik yaşlarında Almaniya və Avstriya şəhərlərində konsertlər verirdi. Gənc oğlan bir çox zadəgan saraylarına dəvət edilir, hətta, 7 yaşında Versalda fransız kralının sarayında olmuşdur.

17 yaşında V.Motsart artıq 40-dan çox böyük əsərlərin müəllifi idi. Bəstəkar musiqi tarixinə məşhur melodist kimi daxil olmuşdur. Onun musiqisi qeyri-adi, səmimi incəliyi ilə insanın iç dünyasını açır. Onun əsərləri üslubun mükəmməlliyi ilə fərqlənir.

V.Motsart operaya xüsusi əhəmiyyət verirdi. Qlyuk kimi, Motsart da opera janrının islahatçısı idi.⁵ Əgər Qlyuk musiqini dramatik hərəkətə tabe etməyə çalışırdısa, Motsart üçün operanın əsası musiqi idi. “Fiqaronun toyu”, “Don Juan” və “Şərli fleyta” operaları bu günə qədər onun ən məşhur operaları olaraq qalır.

V.Motsart instrumental musiqiyə xüsusi diqqət ayırırdı. Onun simfonik yaradıcılığı olduqca əhəmiyyətli mövqeyə malikdir. Motsart 41 simfoniya müəllifdir. Ən məşhur və bütün dünyada sevilən onun son üç simfoniya əsərləridir – № 39, № 40 və № 41 "Yupiter".

⁵ İslahatçı – nəyisə dəyişən, çevirib başqa şəkllə salan insandır.

40 №-li simfoniyası (sol minor) lirik-dramatik xarakterdə yazılmış, romantizm cərəyanı bəstəkarlarının yaradıcılığını qabaqlayır.

Motsartın kamera-instrumental yaradıcılığı müxtəlif ansamblarla (duetlərdən kvintetlərə qədər) və fortepiano üçün əsərlərlə (sonatalar, variasiyalar, fantaziya) əhatə olunur. Motsart əsərlərinin fortepiano təqdimatı aydınlığı, melodiyanın və müşayiətin dəqiq işlənməsi ilə fərqlənir.

Məhz V.Motsartın yaradıcılığında orkestrlə solo ifa edən alət üçün klassik konsert janrı formalaşmışdır. O, fortepiano, violin, fleyta və digər alətlər üçün çox gözəl konsertlər yazmışdır.

Motsartın sonuncu, yarımçıq qalmış əsəri “Rekviyem” – matəm xarakterli messa re minor sirli bir elçi tərəfindən sifariş əsasında yazılmışdır. Sonradan məlum olmuşdur ki, Rekviyem, qraf Frans fon Valzeqq tərəfindən onun adı altında mərhum həyat yoldaşını yad etmək üçün sifariş edilib. Rekviyem üzərində Motsart 1791-ci il, həyatının son ilinə qədər çalışır. Motsartın ölüm səbəbi olan bəstəkar Salyeri tərəfindən zəhərlənməsi haqqında tarixən təsdiqlənməmiş əfsanə Puşkinin kiçik faciələrindən biri olan “Motsart və Salyeri”nin əsasını qoymuşdur.

Sual və tapşırıqlar:

1. V.Motsart harada və nə vaxt doğulub? Motsartı niyə məhz "möcüzə uşaq" adlandırırdılar?
2. Motsart musiqisi üçün xarakterik cəhətlər hansılardır?
3. Motsart həyatı boyu hansı janrlara daha böyük diqqət ayırırdı?
4. Motsartın məşhur operalarını sadalayın. Onlar Qlyukun operalarından nə ilə fərqlənir?
5. Motsartın hansı simfoniya dünyada olduqca məşhurdur?
6. Motsartın kamera-instrumental yaradıcılığının xüsusiyyətləri nələrdir? Burada konsert hansı rolu oynayır?
7. Motsartın son əsərləri haqqında danışın.
8. Motsartın zəhərlənməsi haqqında əfsanə hansı ədəbi əsərin əsasını təşkil etmişdir?

14-cü dər. V.A.Motsart. Lya major klavir sonatası.

Volfqanq Amadey Motsart bütün həyatı boyu sonataya müraciət etmişdir. Lya major sonatası *Alla turca* (türk üslubunda) finalı ilə V.A.Motsartın ən məşhur fortepiano əsərləri sırasına daxildir. Sonata Parisdə olduğu müddətdə yazılmışdır. Əsər yazılarkən bəstəkar parisliyə zövqünə güvənirdi. Buna görə də o, sonata deyil, daha çox süitəyə bənzəyir. Üç hissənin hər biri eyni tonallıq – Lya majorda yazılmışdır və onların heç biri sonata formasında deyildir. Birinci hissə – mövzu və variasiyalar, ikinci hissə – Menuet və üçüncü hissə – türk üslubunda Rondodur.

Birinci hissə (*Andante grazioso*) variasiyaların işıqlı və sakit, mahnı və rəqsvari mövzusu, yumşaq yırğalanan metroritmi ilə qədim italyan rəqsi sisiliananın xarakterinə yaxındır:

Birinci hissə: variasiya mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=-IVb-gri3Lc>

Variasiyaların təzadlı müqayisəsinə üçüncü variasiyada majorun minorla əvəzlənməsini (lya minor), beşinci variasiyada tempin dəyişməsinə (*Adagio*) və nəhayət, *Allegro* tempində yazılmış altıncı variasiyada metrin (6/8 əvəzinə 4/4) dəyişməsinə qeyd etmək olar.

Sonatanın **ikinci hissəsi** – Menuetdir. Birinci hissə ilə eyni tonallıqda (Lya major) yazılmışdır və onun davamı kimi qəbul edilir:

İkinci hissə: menuet

<https://www.youtube.com/watch?v=ix5G8SBwZP4>

Üçüncü hissə – Final (*Rondo alla Turca*), "Türk marşı" kimi məşhurdur. "Türk" hərbi marş janrı XVIII əsrdə dəbə gəlmişdir.

Bu janrın Avropa mədəniyyətinə nüfuz etməsi XVI – XVIII əsrlər boyunca Osmanlı Türkiyəsinin Avstriya ilə uzun müddətli müharibələri dövründə mümkün olmuşdur. Bununla yanaşı 1529 – 1683-cü illərdə türklər hətta Avstriyanın paytaxtı Vyana mühasirəyə almışlar. Sonrakı avstriya-türk müharibələrindən heç biri avstriyalıların türk musiqisinə, xüsusən də yeniçərlərin hərbi marşlarına sevgisini məhv edə bilməmişdir.⁶

Final, mürəkkəb üçhissəli formada yazılmışdır. Hər hissəyə refrenin (təkrarlanan nəqarət) əlavə edilməsi ona rondo xüsusiyyətlərini verir. Final lya minorda başlayır və Lya majorda bitir. Final lya minorda səslənən əsas rəqs mövzusunun təzadı üzərində qurulmuşdur:

Üçüncü hissə: əsas mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=nQTMpgbvumY>

⁶ Yeniçərilər (türk. *yeniçeri* "yeni ordu") – 1365 - 1826-ci illərdə Osmanlı imperiyasının silahlı qüvvələrinin müntəzəm piyada qoşunu.

Lya majorda gümrah refren-nəqarətlə:

Üçüncü hissə: refren-nəqarat

<https://www.youtube.com/watch?v=nQTMpgbvumY> (səslənmə vaxtı – 0:44)

Üçhissəli formanın orta bölməsi fa-diyez minorda səslənir. Yüksək registrdə yüngül tor kimi melodiya burada fleyta-pikkoloların səslənməsini xatırladır:

Üçüncü hissə: orta bölmə

<https://www.youtube.com/watch?v=nQTMpgbvumY> (səslənmə vaxtı – 0:58)

Sonatanın finalında türk musiqisinin bəzi xüsusiyyətləri təqlid edilir, refren-nəqarətin ifadəli, cingildəyən ritmlərində, sanki boşqabların zərbələri eşidilir; koda, pikkolo-fleyta ilə bütöv orkestri canlandırır.

Alla Turca üslubunun təsiri adətən Vyana klassiklərinin aşağıdakı əsərlərində sezilir: Motsartın Lya major sonatasında, “Hərəmxanadan qaçırılma” operasında, “Alman hərbi mahnısında”, Haydnın “Hərbi simfoniyasında” və s.

Sual və tapşırıqlar:

1. Motsartın Lya major sonatasının qeyri-adiliyi nədədir?
2. Sonatanın hissələrini xarakterizə edin. Əsas mövzuları oxuyun.
3. Sonatanın üçüncü hissəsi necə adlanır? O, hansı formada yazılmışdır?
4. Bu hissədə hansı alətlər təqlid edilir (imitasiya olunur)?

15-ci dər. V.A.Motsart. 40 №-li sol minor simfoniyası.

Motsart Haydnla birlikdə Avropa simfonizminin ön sıralarında yer alırdı. Haydnı təkrar etməmək üçün Motsart simfonik silsilə problemini özünəməxsus şəkildə həll etməyə nail olur.

1788-ci ildə Motsart üç simfoniyasını – № 39, № 40 və № 41 (“Yupiter”) – bütün yaradıcılığını təcəssüm etdirən əsl instrumental dramlarını⁷ yaradır. Onlar bəstəkarın yetkin musiqi təfəkkürünü təcəssüm etdirir, L.Bethoven simfonialarını və XIX əsrin romantik bəstəkarlarının əsərlərini müjdələyir.

№ 40 sol minor simfoniyası bəstəkarın yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Bu musiqi ən dərin insani hisslərə toxunaraq qəlbin lirik-dramatik vəziyyətini əks etdirir.

Simfoniya kiçik tərkibli orkestr üçün yazılmışdır: fleyta, 2 qoboy, 2 klarnet, 2 faqot, 2 valturna və simlilər. Ənənəvi olaraq dörd hissədən ibarətdir. Lakin o dövrün simfonialarına xas olan ağır giriş yoxdur.

Birinci hissə – *Allegro molto* (sol minor). Əsas partiya violinlərin həyəcanlı, qırıq-qırıq, dua yalvarışlarında boğulmuş melodiyası ilə başlanır. Bu, bir qədər kədərli, titrək, zərif musiqidir:

Birinci hissə: əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=TapA1R683qA>

İşıqlı və parlaq rəqsvari köməkçi partiya ona qarşı səslənir. O, çox qısa müddətə əsas partiyanın əzablı dünyasından uzaqlaşdırır. Köməkçi partiya sol minorun paralel tonallığı Si-bemol majorda yazılmışdır. Onda həm xəyalpərəstlik, həm də sakit kədər var:

Birinci hissə: köməkçi partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=TapA1R683qA> (səslənmə vaxtı – 3:21)

⁷ Dram – səhnə ifası üçün yazılan ciddi süjetli ədəbi əsərdir.

Facio ilə zəngin *işlənmədə* yalnız əsas mövzu inkişaf edir. *Repriz* sakitlik və aydınlıq gətirmir. O, bütün həyəcanını bir tonallıq – sol minora tabe edərək, daha gərgin səslənir.

İkinci hissədə – *Andante* (asta) – yumşaq, sakit, xəyalpərəst əhval-ruhiyyə hökm sürür. V.Motsart əvvəlki simfoniyalarda olduğu kimi, burada da sonata formasından istifadə edir. Tufandan sonra sakitlik çökdüyü kimi, həyəcanlı birinci hissədən sonra Andantenin işıqlı, sakitləşmiş, xoşahəng və zərif melodik musiqisi daxil olur:

İkinci hissə: Andante

<https://www.youtube.com/watch?v=zqQImZxFANc>

Simfoniyanın ikinci hissəsində mövzular arasında kəskin ziddiyyət yoxdur. Orkestrin bütün səsləri sanki “oxuyur” və bu oxuma sanki, yumşaq, ilıq günəş şüalarını xatırladır.

Üçüncü hissə – *Menuetto. Allegretto*. Menuet qeyri-adi formada təqdim edilmişdir. O artıq nəfis saray rəqsi deyil. Onun melodiyası qətiyyətli və cəsarətlidir, marşı xatırladır:

Üçüncü hissə: Menuet

<https://www.youtube.com/watch?v=17D4VhyY5Xs>

Orta hissədə (trioda) şəffaf pastoral səslənmələr yaranır:

Dördüncü hissə (*Allegro assai*) – olduqca cəld finaldır. Əhval-ruhiyyəsinə görə o, birinci hissənin musiqisini xatırladır. Final – bütün simfoniyanın inkişafının nəticəsidir. Bu, əsərin kulminasiyasıdır, yəni gərginliyinə görə bütün silsilənin ən zirvə nöqtəsidir:

Dördüncü hissə: final

<https://www.youtube.com/watch?v=y5HfFOuhI50>

Bütün hissələrin hiss və əhval-ruhiyyələrinin bu *qarşılıqlı əlaqəsi*, onların tədricən və fasiləsiz inkişafı V.Motsartın simfoniyasını silsilədə hissələrin ifadəli *ziddiyyətinə* əsaslanan Y.Haydnın simfoniyyalarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndirir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Motsartın 40 №-li simfoniyasının musiqisi hansı hisslər yaradır?
2. Bu simfoniya orkestrin hansı tərkibi üçün yazılmışdır?
3. O vaxtın simfoniyaçılara xas olan hansı cəhət bu simfoniyaçılarda yoxdur?
4. Əsərin hissələrinin forması və xüsusiyyətlərindən danışın.
5. Motsartın 40 №-li simfoniyası Haydnın simfoniyaçılardan nə ilə fərqlənir?

16-cı – 17-ci dərslər. V.A.Motsart. "Faqaronun toyu" operası.

Motsart on bir yaşından etibarən bütün ömrü boyu opera yazmışdır. Lakin onun opera yaradıcılığı sahəsində ən yüksək nailiyyətləri son onilliyə (1782 – 1791-ci illər) təsadüf edir.

Motsartın "Faqaronun toyu" operası 1786-cı ildə fransız yazıçısı Bomaşenin "Dəlisov gün və ya Faqaronun evlənməsi" pyesinin süjetinə yazılmışdır. Motsart "Faqaronun toyu"nu opera-buffa (yəni komik opera) adlandırmışdır. "Buffa" sözü italyan dilində "zarafat" deməkdir.

Əsas qəhrəmanlar musiqi ilə müxtəlif canlı insan xarakterləri kimi təsvir edilmişdir. Qraf Almavivanın xidmətçisinin diqqətini Faqaronun nişanlısı Süzanna cəlb edir və qraf onların toyunu təxirə salmağa çalışır. Lakin Faqaro və Süzanna gənc paj Kerubinonu və qrafın həyat yoldaşını öz tərəflərinə cəlb edərək, bütün yaranan maneələrin məharətlə öhdəsindən gəlirlər. Faqaro və Süzannanın toyu ilə "dəlisov gün" şən və xoşbəxt sonluqla bitir.

Opera **uvertüra** ilə başlanır (Re major). Bir çox uvertüralardan fərqli olaraq, burada operada səslənən mövzulardan istifadə olunmur. Burada sonrakı pərdənin ümumi əhval-ruhiyyəsi, onun gurluğu və həyatsevərliyi parlaq təsvir olunur. Uvertüra – işlənməmiş sonata formasında yazılmışdır. Sürətli giriş keçidləri və sonrakı əsas partiya Faqaronun obrazını xatırladır.

Əsas partiya (Re major) bütün orkestr tərəfindən ifa olunur:

Uvertüra – əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=tbbqyRoNwxA>

Köməkçi partiya (Lya major) hərəkətli və həyatsevərdir. Zəriflik və hiylə bu mövzunu operanın əsas qəhrəmanı Süzannanın musiqi obrazıyla bağlayır. Mövzu səslənməyə böyük yumşaqlıq və ifadəlilik verən violinalarla ifa olunur:

Uvertüra – köməkçi partiya

“Fiqaronun toyu” operasına uvertüra bu səpkidə əsərlərin ən yaxşılarından biridir. Bu da ona sərbəst mövcudluq haqqı verdi. O, tez-tez konsertlərdə, operadan asılı olmayaraq ayrı ifa olunur.

Operanın baş qəhrəmanı Fiqaro müxtəlif tərəflərdən göstərilmişdir. Fiqaronun ariyası və iştirak etdiyi ansamblarda onun xarakterinin müxtəlif cəhətləri açıqlanır: hazırcavablıq, hiylə, yumor, diribaşlıq, zəka.

Fiqaronun (bariton) birinci solo nömrəsi – onun birinci pərdədən olan kavatinasıdır.⁸ Kavatinanın birinci və üçüncü hissələri kübar menuet janrında yazılmışdır:

Fiqaronun kavatinası (birinci pərdə)

https://www.youtube.com/watch?v=yjJC8G9pQ_0

Умеренно быстро
p

Е-сли за-хо-чет ба-рин по-пры-гать, е-сли за-хо-чет ба-рин по-пры-гать, я по-дыг-ра-ю ги-та-рой е-му, я по-дыг-ра-ю ги-та-рой е-му, да, пусть пляшет, он, да, пусть пляшет он!

Kavatinanın orta hissəsində Fiqaronun cəsarətli, inadkar, çevik portreti təsvir olunur:

Fiqaronun kavatinası (orta hissə)

Быстро
p

Там смелой шут-кой, но-вой по-гуд-кой, там ку-ла-ка-ми, там ту-ма-ка-ми, но о-сто-рож-ным на-доб-но быть, да, на-до быть.

Qəhrəmanın musiqi portreti birinci pərdəni tamamlayan ariyasında daha parlaq sezilmişdir:

Fiqaronun ariyası (birinci pərdə)

<https://www.youtube.com/watch?v=VilxbnHuE4Y>

Живо, весело
p

Маль-чик рез-вый, ку-дря-вый, влюб-лен-ный, А-до-нис, жен-ской лас-кой прель-щен-ный...

Fiqaro burada əsgərliyə yola düşməli paja, xidmətçi oğlan Kerubinoya müraciət edir.

Bu ariya operanın ən məşhur nömrələrindən biridir. Həmçinin ariyanın müxtəlif alətlər üçün köçürmələri də mövcuddur.

⁸ Kavatina – kiçik həcmli lirik opera ariyasıdır. “Kavatina” sözü italyanca “səsləri hasil etmək” deməkdir.

Operada paj Kerubinsonun rolu əhəmiyyətlidir. O, saray sakinlərinin əyləncələrində fəal iştirak edir. Kerubinsonun partiyasını nisbətən aşağı qadın səsi mezzo-soprano ifa edir. Ariyada öz hissləri haqqında Süzannaya danışan cavan oğlanın həyəcanı ifadə olunur:

Kerubinsonun ariyası (birinci pərdə)

https://www.youtube.com/watch?v=3u_j0W08ril

Kerubinsonun ikinci pərdədən ariyası qrafinya Rozinaya ünvanlanmışdır:

Kerubinsonun ariyası (ikinci pərdə)

Zərif, nəfis melodiya onun sözlərinin zərifliyi və səmimiyyətini incəliklə ifadə edir.

Qrafinyanın qulluqçusu Süzanna (soprano) çox bacarıqlıdır, o, enerji doludur, iti zəka, hiyləliklər nümayiş etdirir. Dördüncü pərdədə onun kiçik ariyası işıqlı və səmimi səslənir:

Süzannanın ariyası (dördüncü pərdə)

<https://www.youtube.com/watch?v=2vlttISHSg>

Vokal ansambllar, duetlər və tersetlər operada böyük yer tutur. Onlar klavesinin müşayiəti ilə reçitativlərlə bölünürlər. Bütün pərdələr (birincidən başqa) böyük ansambllarla bitir.

Dünyaca məşhur çox gözəl solo və vokal nömrələr: Fiqaronun parlaq ariyaları, Kerubinsonun melodik və zərif ariyaları, Süzannanın poetik və xəyalpərəst ariyaları musiqinin ən sevimli şah əsərləri sırasına daxil olmuşdur. Opera coşğun, çox sürətli və şən toy təntənəsi ilə bitir.

Sual və tapşırıqlar:

1. “Fiqaronun toyu” operası neçənci ildə yazılmışdır və onun əsasını hansı ədəbi əsər təşkil edir?
2. “Buffa” sözü nə deməkdir?
3. Operanın əsas üzvlərini sadalayın. Onlar nə ilə xarakterizə edilmişdir?
4. Operanın uvertürası və onun quruluşu haqqında danışın.
5. Operada vokal ansamblların rolu nədən ibarətdir?
6. Opera hansı sonluqla bitir?

İkinci yarım il

1-ci dərs. L.V.Bethoven (1770 – 1827). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Bethoven – dünya mədəniyyətində önəmli bir hadisədir. Görkəmli alman bəstəkarı, pianoçusu, Vyana klassik məktəbinin sonuncu nümayəndəsi Bethovenin yaradıcılığı musiqidə iki istiqamətin sərhəddində dayanır: klassisizm və romantizm.

Bethovenin dünyagörüşü XVIII – XIX əsrlər, birbaşa inqilabi hərəkətin təsiri altında formalaşmışdır. Bethovenin gənclik illəri 1789-cu ildə baş vermiş Böyük Fransa inqilabı və onun demokratik idealları ilə üst-üstə düşürdü. Beləliklə, həmin tarixi hadisələrin drammatizmi Bethovenin musiqisində öz əksini tapmışdır.

L.Bethoven 1770-ci ildə Bonn şəhərində dünyaya göz açıb. Fransa sərhədinə yaxın yerləşən Bonn, XVIII əsrdə alman maarifçilik mərkəzlərindən biri idi. Bəstəkarın atası ona klavesin və violində çalmağı öyrətmişdi. 1778-ci ildə Kölnə onun ilk çıxışı baş tutmuşdu.

Bethoven bəstəkarlıq istedadını kifayət qədər erkən yaşda aşkar etmişdir. Kristian Qotlib Nefe ona olduqca güclü təsir bağışlamış, 11 yaşından etibarən orqanda ifa etməyi və bəstəkarlıqla məşğul olmağı öyrətmişdir. Öz dövrünün olduqca savadlı musiqiçilərindən olan Nefe, Bethoveni Bax və Hendelin yaradıcılığı ilə tanış etmiş, tarix, fəlsəfə ilə maarifləndirmiş, ən başlıcası, doğma alman mədəniyyətinə hörmət hissi aşılamışdır. Eyni zamanda, Nefe, 12 yaşlı bəstəkarın nəşiri olaraq, ilk əsərlərindən biri olan Dresslerin marşlarına variasiyaları dərc etdirmişdir (1782).

1787-ci ildə Bethoven Vyanaya səfər edib. Gənc musiqçinin improvizasiyasını dinləyən V.Motsart "O hər kəsi özü haqqında danışmağa vadar edəcək!" deyə heyrlənib.

1792-ci ilin noyabrında Bonnu tərk edərək Avropanın ən böyük musiqi ocaqlarından biri olan Vyanaya köçür. Burada o, Yozef Haydn və Antonio Salyeridən kontrapunkt və bəstəkarlıqdan dərslər alır. Eyni zamanda, Bethoven, pianoçu kimi fəaliyyət göstərməyə başlayır, qısa müddət ərzində misilsiz improvizator və parlaq virtuoz kimi şöhrət qazanır. O, kənar registrləri cəsarətlə qarşı-qarşıya qoyur (həlbuki, o zamanlar əsasən orta registrdə ifa olunurdu), musiqiçi o zaman nadir hallarda istifadə olunan pedaldan geniş istifadə edir, nəhayət, ağır akkord həmahəngliklərindən yararlanırdı. Faktiki olaraq məhz Bethoven klavesinistlərin bəzəkli tərzindən uzaq fortepiano üslubunu yaratmağa nail olmuşdur. Onun 8-ci "Patetik" fortepiano sonatası (ad bəstəkarın özü tərəfindən qoyulub) və 14-cü "Ay sonatası" bu yeni ifa üslubunun əksidir.

XX əsrin əvvəlləri Bethoven, simfonik yaradıcılığa başlayır. 1800-cü ildə o, Birinci simfoniyasını, 1802-ci ildə İkinci simfoniyasını tamamlayır.

Üç saylı Mi-bemol major "Qəhrəmani" simfoniyasının Fransız inqilabı ideyaları altında yaradılması ilə Bethovenin yaradıcılıq tərcümeyi-halının yeni, orta dövrü başlanır. Onun musiqisində dramatik və qəhrəmani motivlər güclənir. "Tale motivi" ilə məşhur olan 5-ci simfoniya, "Fidelio" operası; "Koriolan" və "Eqmont" uverturaları, "Appassionata" fortepiano sonatası, fortepiano üçün "32 variasiya" (do minor) silsiləsi kimi əsərləri üsyançı ruhla doludur.

1815-ci il L.Bethoven yaradıcılığının son, daha yetkin dövrünün başlanğıcıdır. Onun əsərlərində romantik cizgilər olan parlaq melodiyaaların səslənməsi musiqi sənətinin inkişafında yeni dövrün – romantizm dövrünün gəlişindən xəbər verir.

Bethovenin forma yenilənməsi üçün qəbul etdiyi ən cəsarətli qərarlarından biri F.Şillerin "Sevincə doğru" odasının mətninə yazılan Doqquzuncu simfoniyanın böyük həcmli finalında xorun səslənməsidir. Burada musiqi tarixində ilk dəfə olaraq L.Bethoven simfonik və vokal başlanğıcları birləşdirmişdir.

L.Bethovenin şagirdləri sırasında sonralar Ferens Listin müəllimi Karl Çerni olmuşdur. Məhz List Bethovenin royalda ifa üslubunun ən parlaq davamçısı hesab olunur.

Sual və tapşırıqlar:

1. L.Bethovenin yaşadığı dövr və doğulduğu yer.
2. Musiqi sənətinin inkişafında Bethovenin rolu nədən ibarət olmuşdur?
3. Behoven hansı janrlarda musiqi yazırdı?
4. Bethovenlə görüşdən sonra Motsart onun haqqında nə demişdir?
5. Bethovenin yaradıcılığı hansı dövrlərə bölünür?
6. Bethovenin həyat və yaradıcılığının son illəri haqqında danışın.
7. Bethovenin parlaq şagirdi kim olmuşdur?

2-ci dərs. L.Bethovenin Patetik sonatası (do minor).

L.Bethovenin fortepiano sonataları bəstəkarın musiqisində ən əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. L.Bethoven fortepiano üçün 32 sonatanın müəllifidir və bu sonatalar 30 il boyunca onun yaradıcılıq yolunu (1792 – 1822-ci ilə qədər) dərin, parlaq, hərtərəfli şəkildə əks etdirir və demək olar ki, bəstəkarın yaradıcılıq həyatının salnaməsidirlər. Sonataların arasında Bethovenin özü tərəfindən "Böyük patetik sonata" kimi ad verilmiş Səkkizinci do minor sonatası xüsusi şöhrət qazanmışdır. "Patetik" – "ehtiraslı" və "əzəmətli", "coşğulu" mənasındadır.

Patetik sonata do minor 1798 – 1799-cu illərdə Vyanada yazılmışdır. Bethoven karlılığının ilk əlamətlərini hiss edəndə onun 29 yaşı var idi. Əsər ilk dəfə 1799-cu ilin dekabrında Bethovenin Vyana himayədarlarından birinə knyaz Karl Lixnovskiyə ithaf olunaraq dərc edilmişdir.

Sonata üç hissədən ibarətdir: 1. *Grave – Allegro di molto e con brio*; 2. *Adagio cantabile*; 3. *Rondo, allegro*.

Birinci hissə ağır girişli, sonata formasında yazılmışdır. Artıq birinci hissənin əzəmətli ağır girişinin (*Grave*-nin) ilk xanələrindən, onun sələflərindən (Haydn, Motsartdan) fərqli olan, məhz Bethovenə xas azad, iradəli, qıyamçı ruh özünü büruzə verir. İnsanı öz taleyi üzərində qələbəyə aparan gərgin mübarizə gedir. Taleyin (*forte*) izdihamlı akkord zərbəsi insan üzərinə yönəlir. İnsan (*piano*) heyrlənərək, kədərli şəkildə, punktir ritmli akkordlarla cavab verir:

<https://www.youtube.com/watch?v=5ecC-gf0Z98>

Birinci hissə: giriş

Girişin motivi sonatanın bütün birinci hissəsi boyu keçir. O, işlənmədən əvvəl səslənir:

İşlənmədən əvvəl giriş motivi

Həmçinin kodadan öncə səslənir və bu motiv birinci hissənin işlənməsində inkişaf olunur:

Kodadan əvvəl giriş motivi

Onun əks-sədası birinci hissənin köməkçi partiyasının bir-birinə yaxın mövzularında və üçüncü hissənin əsas mövzusunda (refrendə) eşidilir (rondo).

Birinci hissədə (*Allegro di molto e con brio*) əsas partiyanın alovlu enerjisi, iradəsi (do minor).

Əsas partiya – yuxarı istiqamətlənmiş parlaq mövzudur. O, sol əllə ifa olunan barabanın titrək səsinə xatırladan oktavaların ritmik, rəvan tremolosu fonunda səslənir. Sağ əldə oktavaların fanfarları onları əvəz edir. Bütün bunlar musiqiyə dramatizm gətirir:

Birinci hissə: əsas partiya

Əsas mövzu ilə köməkçi partiyanın mövzusu (mi-bemol minor) ziddiyyət təşkil edir. Onun soyuq, tutqun xarakteri titrəyən forşlaqların, mordentlərin, “inildəyən” intonasiyaların və ürəyin döyüntüsünü xatırladan müşayiətin köməyi ilə çatdırılır:

Birinci hissə: köməkçi partiya

Sonatanın **ikinci hissəsi** (*Adagio cantabile* – asta, ahəngli, Lya-bemol major) öz ahəngdarlığıyla fərqlənir, orqan dolğunluğu ilə səslənmə Şopenin⁹ Mi major etüdünü xatırladır:

L.Bethoven. Adagio cantabile

<https://www.youtube.com/watch?v=n7J-jmtfovl>

F.Şopen. Mi major etüdü

<https://www.youtube.com/watch?v=ynCFvusbwQA>

Lento ma non troppo ♩ = 100

Bir qayda olaraq, L.Bethovenin sonatalarında ikinci hissə xəyalpərəst, sakit xarakterlə səciyyələnir. *Adagio*’nun sakit, rəvan axımına qəflətən rıqqətli nidalar daxil olur:

⁹Friderik Şopen – XIX əsrin görkəmli Polşa bəstəkarı və pianoçusu.

Sonatanın **üçüncü hissəsi** (*Rondo, allegro, do minor*) pastoraldır,¹⁰ rondo formasında yazılıb. Onun əsas mövzusu (refren) canlılıq və hərəkətin yüngüllüyü ilə fərqlənir:

Üçüncü hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=46SUOLMtISk>

Sonatanın finalı beşhissəli rondo formasında yazılmışdır – A B A C A. Refrendə A-dan əlavə B və C bölmələrini xarakterizə edən iki mövzu daha keçirilir.

Birinci hissədə qoyulmuş əsas münəqişələr finalda öz nikbin, optimist həllini tapır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Bethovenin “Patetik sonatası” nə zaman yazılmışdır?
2. Sonatanın hissələrinin quruluşu necədir? Əsas mövzuların xarakteristikasını verin.
3. Sonata Haydn və Motsartın musiqisindən nə ilə fərqlənir?
4. Bu əsərdə hansı obrazlar təqdim edilmişdir?

3-cü – 4-cü dərslər. L.V.Bethoven. Simfoniya № 5 do minor.

Bethovenin dünya mədəniyyətinə verdiyi töhfələr, ilk növbədə, onun simfonik əsərləri ilə müəyyən edilir. Bethoven – simfonistin yolu təxminən yüzilliyin dördüdə birini əhatə etmişdir (1800 – 1824).

Bethoven 9 simfoniya müəllifidir. Beşinci simfoniya do minor – Bethovenin simfonik yaradıcılığının zirvələrindən biridir. O, inkişafın çevikliyi ilə təəccübləndirir. Simfoniya üç il müddətində yazılmışdır. Bu illərdə tamamilə fərqli xarakterli iki simfoniya sona çatdırılmışdır: Lirik xarakterli Dördüncü (1806), Beşinci (1807) ilə eyni vaxtda Altıncı "Pastoral" simfoniyası. Bu, bəstəkarın istedadının ən parlaq çiçəklənməsi dövrü idi.

Beşinci simfoniya Bethovenin yaradıcılığında böyük şöhrət qazanmışdır. Burada onun yaradıcılığının əsas ideyası parlaq və yığcam şəkildə təcəssüm etdirilmişdir. Adətən onu belə ifadə edirlər: "Mübarizədən qələbəyə". Qısa, parlaq mövzular dərhal və həmişəlik yaddaşa daxil olunur.

Birinci hissə. Əsas mövzuda leytmotivə çevrilən xarakterik dörd notdan ibarət mövzu haqqında bəstəkar özü belə demişdir: “Tale qapını məhz belə döyür”. Birinci hissəni fortissimo nüansında iki dəfə təkrarlanmış tale mövzusu açır:

Birinci hissə: əsas partiya

<https://www.youtube.com/watch?v=7cc6MIXV7dU>

¹⁰ Pastoral (fransızca *pastorale* – çoban, kənd) – dinc və sadə kənd həyatını təsvir edən ədəbiyyat, rəsm, musiqi və teatrda bir janr.

Əsas partiya zirvəyə doğru fəal inkişaf edir:

Köməkçi partiya da həmin tale mövzusu ilə başlayır. Köməkçi partiyanın oxunaqlı və zərif melodiyası (Lya-bemol major) əsas partiyanın mövzusuna qarşı səslənir və kulminasiyası ilə bitir: vahiməli unisonlarla bütün orkestr tale motivini təkrarlayır:

Birinci hissə: köməkçi partiya ("tale mövzusu" ilə yekunlaşır)

<https://www.youtube.com/watch?v=7cc6MIXV7dU> (səslənmə vaxtı – 1:15)

İşlənməni əhatə edən və reprizdə davam edən inadlı mübarizənin nəzərə çarpan şəkli yaranır. Bethovendə adətən repriz ekspozisiyanın olduğu kimi təkrarı deyil. Reprizdə də inkişaf qurtarmır: kodada mübarizə davam edir.

Beşinci simfoniyanın **ikinci hissəsi** (Lya-bemol major) ikili variasiyalar formasında yazılmışdır. Bu ağır hissənin birinci mövzusu işıqlı, ciddi və təmkinli mahnını xatırladır, ikinci mövzu isə (mis alətlər və qoboyda fortissimo səslənir) qəhrəmani xüsusiyyətlər daşıyır. Bethoven tərəfindən sevilən ikili variasiyaların forması ciddi klassik qaydalara uyğun yazılmışdır:

<https://www.youtube.com/watch?v=mFy2PeLXk2U>

İkinci hissə: birinci mövzu

İkinci mövzu (Do major), üçpaylı ölçüdə olmağına baxmayaraq, marş təəssüratı yaradır. Bu mövzunun fransız inqilabının himni, daha sonra Fransanın himninə çevrilmiş "Marselyeza" ilə açıq aydın oxşarlığı vardır:

İkinci hissə: ikinci mövzu

5-я симфония

"Marselyeza"

Марсельеза

Beşinci simfoniyanın **üçüncü hissəsi** – skertso (do minor), orta bölməsi (Do major) fuqato şəklində təqdim olunmuş mürəkkəb üçhissəli formada yazılmışdır . Bu, qeyri-adi skertsodur, heç də zarafata bənzəmir. Bu simfoniya Bethoven skertsonu qorxulu-dramatik tərzdə təfsir edir:

Üçüncü hissə

<https://www.youtube.com/watch?v=EuA1ghjHe2U>

Bu hissədə “tale mövzu”sunun meydana gəlməsi bizə mübarizənin hələ də bitmədiyini xatırladır:

Üçüncü hissə: «tale mövzusu»

Beşinci simfoniyanın **dördüncü hissəsi** (final) – sonata *allegro* formasında yazılmışdır. Finalın hər iki mövzusu, əsas və köməkçi partiyalar optimizm, işıq və sevinclə doludur:

Dördüncü hissə (final)

<https://www.youtube.com/watch?v=0smmM5VBjOI>

İşlənəndə qəflətən “tale motivi” meydana çıxır, lakin indi o, keçmiş mübarizə haqqında xatırlatma kimi səslənir. Bethoven finalı (sonata *allegro*) böyük koda ilə bitirir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Bethoven neçə simfoniya yazıb?
2. Beşinci simfoniya neçənci ildə yazılmışdır? Hansı tonallıqdadır?
3. Giriş mövzusu haqqında bəstəkar nə demişdir?
4. Simfoniyanın hissələrinin quruluşundan danışın. L.Bethovenin simfoniyaclarını Y.Haydn və V.Motsartın simfoniyacları ilə müqayisə edin.

5-ci dər. L.V.Bethoven. "Eqmont" uvertürası.

Bethovenin simfonik yaradıcılığında onun on bir uvertürası xüsusi yerə malikdir. Yeni simfonik janr – programlı uvertüranın yaranması alman bəstəkarının adı ilə bağlıdır. Uvertürə - operanı, dram tamaşasını, kinofilmləri açan musiqidir. Səhnə əsərlərinə giriş musiqisi kimi yazılan uvertürə, Bethoven yaradıcılığında müstəqil simfonik əsər kimi formalaşmışdır.

Alman şairi İ.V.Hötenin "Eqmont" faciəsinə musiqi Bethoven tərəfindən 1810-cu ildə yazılmışdır. "Eqmont" uvertürası bəstəkarın musiqisində qəhrəmanlıq dramı nümunələrindən biridir.

"Eqmont" musiqisində əks edilmiş hadisələr XVI əsrə aiddir, o zaman Niderland xalqı öz istilaçılarına – ispanlara qarşı üsyana qalxdı. Qraf Eqmont, mərd və cəsarətli sərkərdə, bu mübarizədə həlak olur, lakin xalq müstəqilliyə nail olur və qalib gəlir.

Uvertüranın musiqisində iki mübarizə aparən obraz təəcəssüm edilir – zülmkar ispanlar və onların hakimiyyətinin altında əzab çəkən niderland xalqı. Uvertürə müqayisə olunan iki mövzudan ibarət ağır girişlə başlanır. Onlardan birincisi ispan əsarətçilərinin obrazını göstərir. Orkestrin aşağı registri, minor ladi (fa minor), akkord fakturası ona tutqun, qorxunc çalar verir. Orkestrdə onu simli alətlər ifa edir. Asta temp, mövzuya xas ritm əzəmətli ispan rəqsi – sarabandanı xatırladır:

Giriş: birinci mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=ke-ztQ8NMQM>

Girişin ikinci mövzusunu qoboy “oxumağa” başlayır. Melodiyanın əsasında niderland xalqının kədərini ifadə edən sonrakı böyük septimaya sıçrayışla keçən çox ifadəli sekundalı intonasiya durur:

Giriş: ikinci mövzu

"Eqmont" uvertürası sonata *allegro* formasında yazılmışdır. Əsas partiya (fa minor) iradəli, qəhrəmani xarakterə malikdir:

Əsas partiya

Köməkçi partiya (Lya-bemol major) işıqlıdır. O, girişin musiqisi ilə sıx bağlıdır, özündə hər iki mövzunun xüsusiyyətlərini cəmləşdirir:

Köməkçi partiya

İşlənmədə mübarizə alışır və az vaxt davam edir, təkbətək döyüş qəflətən qırılır. Eqmont həlak olur, sakit və kədərli akkordlar **reprizi** yekunlaşdırır.

Uvertüra xalqın qələbəsinə simvolizə edən böyük və çox sürətli **koda** ilə bitir:

Koda

Sual və tapşırıqlar:

1. "Eqmont" uvertürasının yaradılması hansı ədəbi əsərlə bağlıdır? Burada hansı tarixi hadisələr haqqında danışılır?
2. Uvertüranın quruluşu haqqında danışın. Əsərin əsas mövzularını xarakterizə edin.
3. Onu beşinci simfoniya ilə müqayisə edin.

6-cı dərs. Musiqidə romantizm. Frans Şubert (1797 – 1828). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Romantizm – XVIII əsrin sonu XIX əsrdə bir çox mədəniyyət sahələrində – musiqi, ədəbiyyat, rəssamlıqda geniş yayılmış bədii cərəyandır. Klassisizmdən fərqli olaraq romantizm güclü (çox vaxt üsyankar) ehtirasların, ideal bir dünya, fərdin cəmiyyətə qarşı mübarizəsinin təsviri kimi xarakterizə olunur.

Bədii cərəyan kimi romantizm XIX əsrin başlanğıcında yarandı və onun inkişafı demək olar ki, bütünlüklə XIX əsri əhatə etdi. Öz yaradıcılığında romantik bəstəkar insanın iç dünyasının bütün dərinliyi və zənginliyini ifadə etməyə çalışdı.

Romantik bəstəkar üçün real həyat və xəyal arasında kəskin münaqişə səciyyəvidir. Həyat, real dünya onlar üçün aşağı və mənəviyyatsız, xəyal isə çox gözəl, mükəmməl idi.

Romantiklər inanırdılar ki, hisslər ruhun ağıldan daha dərin hissəsini təşkil edir.

Romantik qəhrəman həmişə yalnızdır. Tənhalıq mövzusu romantik sənətinin sevimli mövzusudur. Romantizm dövründə lirik, sevgi mövzusu yaradıcılığın aparıcı mövzusu hesab olunur.

Fantastik mövzu bəstəkar-romantiklərin əsl tapıntısı oldu. Musiqi ilk dəfə olaraq nağıl-fantastik obrazları musiqi vasitələri ilə tam təcəssüm etdirməyi öyrəndi.

Xalq yaradıcılığına maraq musiqi romantizmi üçün son dərəcə səciyyəvidir.

Musiqi romantizminin ilkin mərhələsi Frans Şubert, Nikkolo Paqanini, Coakkino Rossini, sonrakı mərhələlər – Friderik Şopen, Robert Şuman, Feliks Mendelson, Hektor Berlioz, Ferens List, Rixard Vaqner, Cüzeppe Verdinin yaradıcılığı ilə təmsil olunur. Rus bəstəkarlıq məktəbinin romantik cərəyanının ən görkəmli nümayəndələri Aleksandr Alyabyev, Mixail Qlinka, Aleksandr Darqomijski, Miliy Balakirev, Nikolay Rimski-Korsakov, Modest Musorqski, Aleksandr Borodin, Pyotr Çaykovski idi.

Bethovenin kiçik müasiri dahi Avstriya bəstəkarı **Frans Şubert (1797 – 1828)** ilk romantik bəstəkarlardan biridir.

Bəstəkar qısa həyat yaşadı – cəmi 31 il. O, Vyana yaxınlığında Lixtentaldə 1797-ci ildə (Motsartın ölümündən altı il sonra) anadan olmuşdu. Onun atası məktəb müəllimi idi və violonçeldə qardaşları isə müxtəlif alətlərdə ifa edirdi. Kiçik Frans çox gözəl səsə malik idi. O, kilsə xorunda çətin solo partiyalarını ifa edirdi.

Şubertin qısa həyatı çətinliklər və məhrumiyyətlərlə dolu idi. Atasının onu müəllim görmək arzusuna qarşı çıxaraq, gələcək bəstəkar evdən getmək məcburiyyətində qalır. Faktiki olaraq, o, öz "Yurdsuz" pyesində, daha sonra isə eyni adlı fortepiano fantaziyasında (Do major) təcəssüm etdiyi kimi yurdsuz qalır.

F.Şubertin yaradıcılığı istifadə edilən janrlar və musiqi formalarının müxtəlifliyi ilə fərqlənir. O, simfoniyalar, fortepiano üçün sonatalar, kvartetlər, kvintetlər, trio, messalar, operalar və əlbəttə ki, mahnılar yazır. Sağlığında bəstəkarın əsərləri nadir hallarda ifa olunurdu, onların çox hissəsi isə əlyazma olaraq qalmışdı. Onun yaradıcılığına həsr olunmuş kiçik konsertlər "şubertiadalar" adlanırdı.

Mahnı janrı Şubertin yaradıcılığında əsas janrdır. Onun heç bir operası səhnələşdirilməmiş, heç bir simfoniyası orkestr tərəfindən ifa edilməmişdi. Onun Yeddinci və Səkkizinci simfonialarının notları yalnız bəstəkarın ölümündən çox illər sonra tapılmışdır.

Maddi sıxıntılar Şubertə sevdiyi qızla evlənməyə mane oldu. O, kasıb, ac, bədbəxt idi, amma bütün bunlar ona çox gözəl musiqi yazmağa mane olmurdu. Heç nəyə baxmayaraq insanlar Şubertin musiqisini tanıdılar və sevdilər.

Həyatının son illəri onun səhhəti pisləşirdi. Bu əhval-ruhiyyə son dövrün musiqisinin xarakterində öz əksini tapmışdır. 27 yaşında o, öz son "Qış yolu" adlı mahnı silsiləsini yazır. 1828-ci ildə dostlarının səyi ilə Şubertin sağlığında onun əsərlərindən ibarət yeganə konserti təşkil edilmişdir.

Səhhətinin pisləşməsinə baxmayaraq, o, yazmağa davam edir. Lakin tezliklə o, yataqlı xəstəliyinə yoluxur. Zəifləmiş orqanizm bu ağır xəstəliyə dözmür və 1828-ci ilin payızında onun qısa həyatı sona çatır.

Bəstəkarın bir çox əsərləri onun vəfatından sonra itmişdir. Sonuncu Do major simfoniyası Robert Şuman tərəfindən Vyanada tapılmışdır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Bədii cərəyan olan romantizmin tərifini verin.
2. Musiqidə romantizm nə zaman yarandı? Bu cərəyanın parlaq nümayəndələrini sadalayın.
3. F.Şubertin həyatı haqqında danışın. Onun yaradıcılığı necə formalaşmışdır?
4. Şubert hansı janrlara müraciət etmişdir?
5. Bəstəkarın məşhur əsərlərinin adlarını deyin.
6. Bəstəkarın sağlığında onun əsərlərinin taleyi necə oldu?

7-ci – 8-ci dərslər. Şubertin vokal yaradıcılığı.

Mahnı F.Şubertin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. O, 600-dən çox mahnı müəllifdir. Bethovenin əsərlərinin qəhrəmanı – azadlıq mübarizini Şubertin tamamilə başqa qəhrəmanı – tək dostu təbiət olan tənha insan əvəz edir.

Şubert çox məşhur (Höte, Şiller, Heyne) və nisbətən az tanınan (Relştad, Müller və s.) müəlliflərin mətnlərinə mahnılar yazırdı. Bəstəkar üçün şeirdə əhval-ruhiyyə, emosional vəziyyət əhəmiyyətli idi.

Bəstəkarın yaradıcılığının erkən dövrünün nümunələrinə Hötenin sözlərinə yazılmış “Marqarita cəhrə arxasında” romansı və “Meşə çarı” balladası aiddir. Onlardan birincisində – **“Marqarita cəhrə arxasında”** – tənha qız sevgilisini yada salır. Cəhrə milinin vızıldanmasını xatırladan fortepianonun monoton müşayiəti sadə, kədərli və səmimi melodiyaları təkrarlayır:

“Marqarita cəhrə arxasında” romansı

<https://www.youtube.com/watch?v=rk1zw--2Gcs>

“Meşə çarı” balladası (Hötenin sözlərinə) – mürəkkəb əsərdir. Bu, daha çox dramatik səhnədir, burada üç obraz göz önündə canlanır: meşə və atda çapan ata, onun özü ilə apardığı xəstə uşaq və qızdırmalı sayıqlamada oğlanın gözü önünə gələn dəhşətli meşə çarı. Onların hər birinin öz melodik dili var:

“Meşə çarı” balladası

https://www.youtube.com/watch?v=yM_LRTDI5N8

Musiqi xarakteristikasını "bərki-dən" fon atın çox sürətli qaçışını təsvir edən fortepiano müşayiətidir. Əsər faciəli şəkildə, uşağın ölümü ilə bitir.

Musiqinin poetik mətninin süjet inkişafı ilə sıx bağlı olan hekayə əsərləri ballada adlanır. Şubert romantik vokal ballada janrının banisi hesab edilir.

Şubertin "Forel", "Serenada", "Barkarola", "Səhər serenadası" kimi mahnıları da az məşhur deyil. Bu mahnılar melodik və ifadəli melodiyanın gözəlliyi, təzə ahəngdar rəngləri ilə fərqlənir. Şubert onların hər birində təbiətin obrazlarını canlandırır.

"Forel". Dağ çayının şəffaf suyunda gümüşü balıq şən oynayır. O, təhlükə olduğunu yaxşı görür. Onu tutmaq üçün balıqçı suyu bulandırır və budur, balıq tutulmuşdur.

Mahnının hərəkətli, zərif melodiyası bir qədər rəqs çalarına malikdir. O, dalğaların yüngül sıçrayışını xatırladan qısa, yuxarı istiqamətli sürətlə sürüşən arpeciolu keçidlər fonunda səslənir:

"Forel" mahnısı

<https://www.youtube.com/watch?v=NF9DrUXowBo>

"Serenada" – lirik məzmunlu mahnıdır. Daha əvvəl bu kimi əsərləri axşam və ya gecə vaxtı sevgilinin evi önündə ifa edirdilər. İfaçı özünü gitara və ya mandolinada müşayiət edirdi.¹¹ Bəzən serenadalar simli alətlərin ansamblı ilə ifa olunurdu.

Şubertin "Serenada"sı işıqlı, xəyalpərəst əhval-ruhiyyə ilə doludur. Mahnının yumşaq, valsvari ritmi gitaranın səslənməsini xatırladan müşayiətin səciyyəvi ritmik şəkli ilə vəhdət təşkil edir. Minor və majorun növbələşməsi çox rəngarəng səslənir, qəmgin fikirli musiqi, sanki işıqlandırılır (belə ahəngdar üslub Şubert musiqisi üçün çox səciyyəvidir):

¹¹ Mandolina – kiçik ölçülü, barmaqla ifa olunan simli musiqi alətidir.

Serenada

<https://www.youtube.com/watch?v=EEDyfqlGUn4>

[В умеренном темпе]

Voice

Песнь мо - я ле -
Слы - шишь, в ро - ще

Piano

pp

тит - с моль - бо - ю ти - хо в час - но - ч - ной,
за - зву - ча - ли пе - син со - ло - вья?

Şubert həmçinin alman şairi Vilhelm Müllerin sözlərinə "Gözəl dəyirmançı qız" və "Qış yolu" iki vokal silsiləsini yazmışdır. Onların hər birində mahnılar vahid süjetlə birləşdirilmişdir. Əgər "Gözəl dəyirmançı qız" cavanlığın poeziyası ilə dolub daşırdırsa, dörd il sonra yazılmış iyirmi dörd mahnıdan ibarət ikinci silsilə – "Qış yolu"nda bəstəkarın həyatının son illərində onun ruhunun faciəvi əhval-ruhiyyəsi təəcəssüm edilirdi.

"Gözəl dəyirmançı qız" silsiləsinin mahnılarında çayın axını ilə gedərək öz xoşbəxtliyini axtarmağa yola düşən gənc dəyirmançı haqqında danışılır. Bu silsilənin mahnılarının çox hissəsi işıqlı xarakterə malikdir. Birinci "Yolda" mahnısı çox məşhurdur. Sadə, xalq üslubunda hiyləsiz melodiyası cavan oğlanın sevincli əhval-ruhiyyəsindən xəbər verir. Müşayiətin hərəkətli fiqurasiyası sakit və gülərlük çayın şırıldamasını yamsılayır:

"Gözəl dəyirmançı qız": "Yolda" mahnısı

<https://www.youtube.com/watch?v=i30SyV1k-AY>

1. В дви -

жень - е мель - ник жизнь ве - дет, в дви - жень - е,

Dəyirmançının tək dostu çaydır, onun poetik obrazı səyahətləri boyu qəhrəmanı müşayiət edir. Qəhrəmanın əhval-ruhiyyəsindən asılı olaraq bu müşayiətin xarakteri də dəyişir. "Çayın laylası" mahnısında musiqi cavan oğlana onun kədərlərinə təsəlli verən çayın sakit, layla avazlı hərəkətini göstərir:

"Gözəl dəyirmançı qız": "Çayın laylası"

https://www.youtube.com/watch?v=Lu_CSMhc6o4

"Qış yolu" silsiləsi bir qədər fərqli səpkidə yazılmışdır. Kasıb cavan oğlan zəngin xanım tərəfindən rədd edilmişdir. Ümitsiz halda o, doğma şəhərini tərk edir və dünyanı dolaşmağa gedir. O, tənhadır. Külək, boran, qorxunc qarıldayan qarğalar onun yol yoldaşı olurlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Şubert "Qış yolu"nda yenilik edərək, böyük rolu vokal partiyasına deyil, fortepianoya vermişdir. Müşayiət lirik qəhrəmanın böyük emosional amplitudasını ifadə etməyə imkan yaradır.

Silsilə "Rahat yat" mahnısı ilə başlayır. Kədərli enən melodiya dərhal qəmin və vidalaşmanın dərin kədər əhval-ruhiyyəsini yaradır. Forteplano müşayiətinin müntəzəm hərəkəti gedən insanın yorğun addımlarının təsvirini yaradır:

"Qış yolu": "Rahat yat" mahnısı

https://www.youtube.com/watch?v=QjhHlvB7_j4

"Yaz yuxusu" mahnısı iki kəskin təzad təşkil edən obrazın növbələşməsində qurulur: bədbəxt səyyahın gözəl yuxusu və onun oyanan zaman gördüyü acı həqiqət. Cavan oğlanın yuxusunu əks etdirən musiqi parlaq, sevincli və həqiqətən də yaz ab-havalıdır:

**"Qış yolu": "Yaz yuxusu" mahnısı
(birinci obraz – gəncin parlaq yuxusu)**

<https://www.youtube.com/watch?v=DPRYkTo6OuW>

Acı həqiqətin şəkli isə tutqun rənglərlə çəkilmişdir. Melodiya öz istiliyini, oxunaqlığını itirir, gərgin deklamasiya ilə əvəz olunur. Fortepiano partiyasının səslənməsi zülmət və soyuq hissini göstərərək qorxunc çalar əldə edir:

**"Qış yolu": "Yaz yuxusu" mahnısı
(ikinci obraz – acı həqiqət)**

"Qış yolu" silsiləsi "Şarmankaçı" mahnısı ilə bitir. Onun əsas əhval-ruhiyyəsi ümitsizlik, yalqızlıqdır. Yoxsul qoca hələ də vərdişə görə şarmankanın dəstəyini fırladır. O, tənhadır, acdır, onun sədəqə üçün fincanı boşdur. Daha heç nəyə ümid yoxdur. Silsilənin epiloquunu yaradan son "Şarmankaçı" mahnısında şarmankanın dəstəyini ümitsizcəsinə fırladan yoxsul qocanın siması Şubertin öz şəxsi taleyini təcəssüm etdirir.

Məyus və yekrəng, basda dəyişməz "boş" kvintanın fonunda fortepianoda üst səsin kədərli melodiyası səslənir. Eyni həzinliklə səsin melodiyası ona cavab verir:

"Qış yolu": "Şarmankaçı" mahnısı

<https://www.youtube.com/watch?v=8oqJ69D-gtw>

"Qış yolu" silsiləsi Şubert kimi mürəkkəb və keşməkeşli həyat yolu keçən insanın əsl həyat faciəsidir.

Şubertin mahnısı, bir qayda olaraq, daim poetik mətnlə sıx vəhdətdə olan gözəl, ifadəli melodiya ilə bağlıdır.

Kuplet forması Şubertin mahnılarının sevimli formasıdır. Öz mahnılarının musiqisində bəstəkar işıq-kölgə oyunu kimi major və minorun növbələşməsindən incəliklə istifadə edir, bu da mahnı qəhrəmanının əhval-ruhiyyəsinin dəyişməsini vurğulayır.

Sual və tapşırıqlar:

1. F.Şubertin yaradıcılığında hansı janr xüsusi yer tutur?
2. Şubertin mahnılarının qəhrəmanları Bethovenin əsərlərinin qəhrəmanlarından nə ilə fərqlənir?
3. Şubertin mahnılarının məşhur melodialarını xatırlayın. Onlar xarakteri etibarlı ilə necədir?
4. Şubert hansı vokal silsilələr yazmışdır? Bəstəkarın istifadə etdiyi obrazları sadalayın.
5. Onun mahnılarının hansı fərqləndirici xüsusiyyətləri var?
6. "Cəhrə arxasında Marqarita" və "Meşə çarı" kimin sözlərinə yazılmışdır?
7. "Gözəl dəyirmançı qız" və "Qış yolu" silsilələrinin məzmunu, musiqi dili və ümumi əhval-ruhiyyəsinə müqayisə edin.

9-cu dərs. Şubertin fortepiano əsərləri.

F.Şubert çox sayda fortepiano əsərləri yazmışdır. Onlar arasında həm iri, həm də kiçik formalı əsərləri qeyd etmək olar. Bəstəkarın iri həcmli əsərlərinə sonatalar, "Yurdsuz" fantaziyası aiddir. Kiçik formalı əsərlərinə bəstəkarın fortepiano musiqisinin aşağıdakı nümunələri aiddir: ekspromptlar, musiqi anları, valslar və digərləri.

Şubertin si minor valsında melodiklik, oxunaqlıq və səslənmənin yumşaqlığı diqqəti cəlb edir. Minor ladi, aramla hərəkət, musiqiyə qəmli çalar verir:

Vals si minor

<https://www.youtube.com/watch?v=xh3iengJQP8>

Valsın sonu eyni adlı majorda səslənir.

Şubertin ekspromptları və musiqi anları geniş şöhrət qazanmışdır. Bəstəkar bu janrları ilk dəfə fortepiano musiqisinə daxil etmişdir.

Şubertin fa minor "Musiqi anı" – parlaq, yadda qalan melodiyalı, oynaq xarakterli kiçik pyesdir. Forşlaqlar onun səslənməsinə gözəllik, qırıq müşayiət isə böyük yüngüllük verir:

"Musiqi anı" fa minor

<https://www.youtube.com/watch?v=6xvMVPBC9bg>

Eksprompt Mi-bemol major – daha mürəkkəb əsərdir. Sağ əldə sürətli keçidlər pyesin virtuos xarakterini qabarıq şəkildə əks etdirir. Bu keçidlərin melodik ifadəliliyi, onların hərəkətinin uçuşu musiqiyə xüsusi gözəllik və cazibədarlıq verir:

Eksprompt Mi-bemol major

<https://www.youtube.com/watch?v=GSIBR-WKhhI>

Əgər Şubertin fortepiano pyeslərini onun mahnıları ilə müqayisə etsək, ümumi xüsusiyyət aşkar etmək olar: melodik ifadəlilik, zəriflik, major və minorun parlaq müqayisəsi. Onlar öz quruluşuna görə aydındır, üçhissəli formadırlar.

Sual və tapşırıqlar:

1. Şubertin hansı əsərləri fortepiano üçün yazılmışdır? Onlar nə ilə fərqlənirlər?
2. Şubert ilk olaraq musiqiyə hansı janrları daxil etmişdir?
3. Şubertin fortepiano pyeslərindən danışın, onun məşhur fortepiano əsərlərinin forması və xarakterini müəyyən edin.

10-cu dərs. F.Şubert. 8 №-li si minor simfoniyası (“Tamamlanmamış”).

Şubert 9 simfoniya müəllifidir. 8 №-li si minor simfoniyasını Şubert 1822-ci ildə yazmışdır. Bu simfoniya “Tamamlanmamış” adını almışdır, çünki ənənəvi dörd əvəzinə cəmi iki hissəsi var. İlk dəfə əsər 17 dekabr 1865-ci ildə Vyanada, bəstəkarın ölümündən demək olar ki, 40 il sonra ifa olunmuşdur. Şubert tərəfindən bitirilmiş ilk iki hissə səslənmiş, olmayan 3-cü və 4-cü hissələr əvəzinə isə Şubertin erkən Üçüncü Re major simfoniyasından final hissə ifa olunmuşdur. 1866-cı ildə simfoniya ikihissəli silsilə kimi dərc edilmişdir. Şubertin digər tamamlanmamış əsərləri arasında – do minor Simli kvarteti, Do major, fa-diyez minor fortepiano sonataları və başqalarını qeyd etmək olar.

“Tamamlanmamış simfoniya” – lirik-dramatik əsərdir. Bütün mövzular burada mahnıvari xarakterə malikdir.

Birinci hissə sonata *allegro* formasında yazılmışdır. Basların gərgin, gizli həyəcanla dolu girişi ilə açılır. Bu, birinci hissənin musiqisinə daxil olan və bütövlükdə silsilənin dramaturgiyasında əhəmiyyətli rol oynayan xüsusi epigrafdır. Girişin mövzusu deklamasiya xarakterinə malikdir. Bu mövzu aşağı registrdə violonçel və kontrabaslarda səslənir:

Giriş

<https://www.youtube.com/watch?v=QYpD1GiNIMY>

Həmin orta sürətli tempdə əsas partiya (si minor) daxil olur. Qoboy və klarnetlər zərif, lirik, qəmgin fikirli melodiyanı “oxuyur”:

Əsas partiya (si minor)

Simli alətlərin narahat müşayiəti simfoniyanın əvvəlində ifadə edilmiş həyəcan hissini daha da gücləndirir.

Köməkçi partiya (Sol major) həmçinin, mahnıvaridir. Violonçellərin gözəl melodiyası, sinkopalı müşayiət köməkçi partiyaya sadə xalq rəqsinin xüsusiyyətlərini verir:

Köməkçi partiya (Sol major)

İşlənmə qəmgin, dramatik xarakteri ilə fərqlənir. Burada girişin mövzusu xüsusən seçilir.

Reprizdə əsas və köməkçi mövzular ekspozisiyada olduğu kimi eyni qaydada səslənilir. Birinci hissənin sonunda yenidən girişin mövzusu meydana çıxır, həyəcanı və hisslərin təlaşını xatırladır:

Birinci hissənin sonu: giriş mövzusu

İkinci hissə (Mi major) işlənməmiş sonata formasında yazılmışdır. İkinci hissənin əsasında iki lirik mövzu dayanır. Hər iki mövzu mahnı varidir:

İkinci hissə (Mi major)

“Tamamlanmamış simfoniya” – Şubertın daim konsert proqramlarını bəzəyən ən gözəl simfoniyalarından biridir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Şubert neçə simfoniya müəllifidir?
2. Niyə 8 №-li simfoniya “Tamamlanmamış” adını aldı?
3. Simfoniyanın ümumi xarakterini müəyyən edin. Əsas mövzuları müqayisə edin. Hissələr arasında ümumilik nədədir?
4. “Tamamlanmamış” simfoniyanın mövzusu hansı başlanğıcla fərqlənir?

11-ci dər. F.Şopen (1810 – 1849). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Friderik Şopen XIX əsrin birinci yarısının görkəmli Polşa bəstəkarı və pianoçusu, musiqidə romantizmin parlaq nümayəndəsidir. O, musiqini yeni obraz və janrlarla zənginləşdirmiş, həmçinin fortepiano ifaçılığının ifadə və texniki imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmişdir.

Şopen əsasən fortepiano üçün musiqi yazırdı, istisna olaraq bir neçə kamera əsəri və mahnıları vardır.

Şopen xalq mahnı və rəqsləri əsasında yüksək bədiiliyə malik əsərlər yaradaraq, Polşa klassik musiqisinin banisi oldu. Onun gözəl və özünəməxsus, təkrarolunmaz melodiylarla zəngin musiqisi dövrün kəşfi oldu və artıq bəstəkarın sağlığında dahiyənə hesab edildi.

Şopen 22 fevral 1810-cu ildə Varşava yaxınlığında yerləşən Jelyazova kəndində, məktəb müəllimi ailəsində dünyaya göz açmışdır. O, musiqinin əhatəsində böyümüşdür. Gələcək bəstəkarın ecazkar musiqi zövqü, fortepianoda yaxşı ifa etmə bacarığı olan və gözəl səsə malik anası tərəfindən aşılarmışdır. Yeddi yaşından etibarən məşhur pianoçu Voytseh Jivni gənc oğlanla məşğul olmağa başlayır. Friderik 12 yaşında olarkən, Jivni, gələcək dərslərdən imtina edərək, tələbəsinə daha heç nə verə bilməyəcəyini bildirir. 1823-cü ildən İosif Elsner bəstəkarlıq üzrə Frideriklə məşğul olmuş, 1826-cı ildən isə konservatoriyada (Ali musiqi məktəbində) dərslər demişdir. Uşağın ifaçı istedadı çox sürətlə inkişaf edirdi. Bu dövrdə o artıq Polşanın ən yaxşı pianoçusu kimi tanınmışdı. Onun bəstəkar kimi istedadı da yetkinliyinə çatmışdır. 20 yaşında artıq o, fortepiano ilə orkestr üçün iki konsertini yazmışdır.

1829-cu ildə Şopen Vyanada iki konsert verir və tənqidçilər onun əsərlərini yüksək qiymətləndirirlər. 1830-cu ildə Varşavada üç konsertlə çıxış edir və daha sonra Qərbi Avropaya səfərə yola düşür. Ştutqartda olarkən Şopen Polşa üsyanının yatırılması barədə xəbər alır. Güman edilir ki, Varşavanın süqutu do minor etüdünün yazılmasına səbəb olmuş və hətta onu "inqilabi" adlandırmışlar. Bu, 1831-ci ildə baş vermiş və bundan sonra Şopen heç vaxt vətənə qayıda bilməmişdir.

1831-ci ildən F.Şopen Parisdə yaşayır. Burada o, böyük nüfuz və şöhrət qazanır, mazurka və polonezləri ilə dinləyiciləri heyran edən bu janrlarda – polşa folkloru üçün səciyyəvi olan slavyan rəqs ritmləri və harmonik dili öz əksini tapmışdır. Fransanın paytaxtı o zaman dünya mədəniyyətinin mərkəzi idi. Burada A.Mitskeviç, H.Heyne, İ.Turgenev, F.List, N.Paqanini və s. kimi dövrün bir çox istedadlı rəssamları özünə sığınacaq tapırdılar. Şopen öz yaradıcılığının ən yaxşı nümunələrini məhz burada yaratmışdı.

Bu dövrdə bəstəkarın sonatalar, skertsolar, balladalar, ekspromtlar, yeni etüdlər, noktürnlər, prelüdlər, mazurkalar və polonezləri meydana gəlir. Onların çoxunda vətəndə – Varşavada baş verən faciəli hadisələr öz əksini tapmışdır. Vətəndən uzaqda yaşamağa məcbur olan bəstəkar daim qəm-qüssə içində idi.

1837-ci ildə Jorj Sand təxəllüsü ilə geniş ədəbi şöhrət qazanmış Baronessa Düdevan ilə münasibətləri başlayır. 1838 – 1839-cu illərin qışı Şopen və Jorj Sand Mayorka adasında (İspaniya) gözəl vaxt keçirir və bu da bəstəkarın sağlamlığına yaxşı təsir bağışlayır. Yazıçı ilə münasibətləri təxminən 10 il davam edir. Jorj Sandla ayrılıqdan sonra (1847) Şopenin sağlamlığı kəskin şəkildə pisləşir.

Sağlamlığının zəifliyi və ağır maddi durumu bəstəkarın vaxtsız ölümünə səbəb oldu. Şopen 17 oktyabr 1849-cu ildə vəfat etmişdir O, Parisdə dəfn edilmişdir, lakin bəstəkarın ürəyi onun vəsiyyəti ilə Varşavaya göndərilmiş, bu günümüzə qədər Mükəddəs xaç kostyolunda qorunub saxlanılmışdır.

1927-ci ildən Varşavada hər beş ildən bir Şopen adına pianoçuların beynəlxalq müsabiqələri keçirilir. 1934-cü ildə Şopen İnstitutu (1950-ci ildən F.Şopen cəmiyyəti) təşkil edilmişdir. Çexoslovakiyada, Almaniyada, Avstriyada Şopen cəmiyyətləri mövcuddur. 1932-ci ildə Jelyazova-Volya şəhərində Şopenin ev muzeyi açılmış, 1985-ci ildə Beynəlxalq Şopen Cəmiyyətləri Federasiyası yaradılmışdır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Şopenin uşaqlıq və gənclik illərindən danışın.
2. Şopenin müəllimlərini sadalayın.
3. Şopen əsasən hansı alət üçün əsərlər yazırdı?
4. O, hansı ölkələrdə səfərlərdə olub?
5. Şopenin yaradıcılığında əsas janrları qeyd edin. Onun hansı əsərləri iri formalara aiddir?
6. Şopenin ürəyi harada saxlanılır?
7. Şopen adına beynəlxalq müsabiqələr neçənci ildən və harada keçirilir?

12-ci dərs. F.Şopen. Valslar, mazurkalar və polonezlər.

Valslar. F.Şopenin valsları sadəcə rəqs xarakterli pyeslər deyil, həm də dərin bədii, lirik əsərlərdir. Onlar zərif və parlaqlardan başlayaraq qəm və kədərlə dolu olanlara qədər müxtəlif əhval-ruhiyyəlidirlər. Polşa bəstəkarının 17 valsı arasından hər üç mövzusu çox ifadəli olan do-diyez minor valsı böyük şöhrət qazanmışdır. Valsın əvvəli orta tempdə yazılmışdır. Mülayim səslənən mövzu kədərli və səmimidir:

Vals do-diyez minor (birinci mövzu)

<https://www.youtube.com/watch?v=lAvcmWK7jVE>

Tempin bir qədər sürətlənməsi ikinci mövzunu müşayiət edir. Melodik fiqurun dəfələrlə təkrarlanması yüngül və fırlanan təəssürat yaradır:

Vals do-diyez minor (ikinci mövzu)

Valsın üçüncü mövzusu (Re-bemol major) – asta, melodikdir. Bu daha çox düşüncə, vals haqqında xatirədir:

Vals do-diyez minor (üçüncü mövzu Re-bemol major)

İkinci mövzu əsərin digər epizodları ilə növbələşərək üç dəfə təkrarlanır və bunun sayəsində də nəqərat kimi qəbul edilir. Belə quruluş valsın formasına rondo əlaməti verir, bu da rəqs pyesləri üçün olduqca səciyyəvidir.

Mazurkalar. Mazurka – böyük cəldlik və incəlik tələb edən üçpaylı ölçüdə yazılmış çox hərəkətli Polşa xalq rəqsidir. Mazurkanın ritmi dəyişkəndir.

Şopenin mazurkaları rəqs xarakterli pyeslərdir. Şopen mazurkanın ifadə imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirdi. Onlar xarakterinə görə çox müxtəlifdir və konsert ifası üçün nəzərdə tutulmuşdur. Lirik, vətən həsrətli ruhda yazılmış mazurkaları xüsusi qrup təşkil edir. Bütövlükdə, Şopen üçün mazurka bir növ Vətənin simvoludur.

Do major mazurkası kənd bayramı təəssüratını yaradır. Polyaklar onu "mazurkaların mazurkası" adlandırırlar. Mazurka bir sıra sərbəst rəqs melodiylarından ibarətdir.

Əvvəlcə bir neçə xanə boyunca kənd orkestrinin müşayiətini yamsılayaraq kvinta fasiləsiz "uğuldayır". Bu fonda dəqiq ritmli şən və hərəkətli melodiya səslənir:

Mazurka Do major

<https://www.youtube.com/watch?v=oPrZyFxi940>

Lya minor mazurkası Vətən həsrətilə bağlıdır. Əvvəlcə asta tempdə fikirli, kədərli melodiya səslənir. Xanənin üçüncü payında vurğu, rəqsdə ayağı yerə vurmanı xatırladır:

Mazurka lya minor

<https://www.youtube.com/watch?v=q0tfikptlkI>

Parlaq bal rəqslər qrupuna Si-bemol major mazurkası daxildir. O, kəskin ziddiyyət təşkil edən mövzuları özündə əks etdirir. Yuxarı səsdə iti sıçrayışlar, kəskin ritm, melodiyanın son frazasında oktavaya sıçrayış mazurkanı fərqləndirir.

Əvvəlcə dəqiq ritimli parlaq, sürətlə yüksələn melodiya səslənir:

Mazurka Si-bemol major

<https://www.youtube.com/watch?v=NdOZTLAbuf8>

Bu mövzu digər iki mövzu ilə növbələşərək rondo forması yaratmış olur. Mazurka, parlaq mazurkalar üçün səciyyəvi olan oktavaya kəskin sıçrayışla bitir.

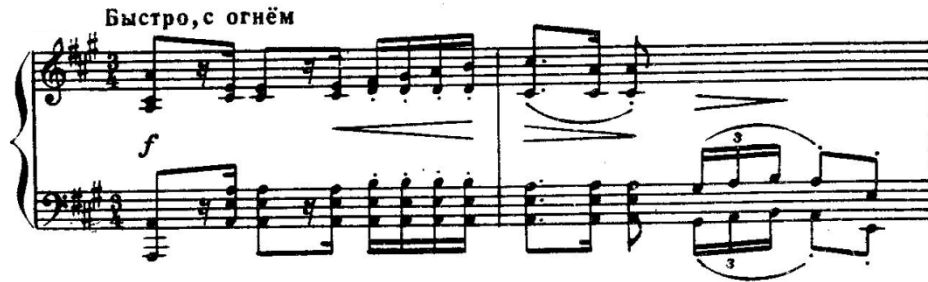
Polonezlər. Polonez təntənəli xarakterli rəqs-yürüşdür. Onun üçün həmişə təmtəraqlı və möhtəşəm səslənmə xarakterikdir. Şopenin yaradıcılığında mazurka kimi polonez də Vətən simvoludur.

Şopenin yaradıcılığında polonezlərlə (lirik poemalar) yanaşı dramatizmlə dolu əsərlərə də rast gəlinir. Ən məşhurlardan biri Lya major polonezidir. Bu, güclü orkestr səslənməsi ilə fərqlənən təntənəli əsərdir.

Polonezin əsas mövzusu əzəmətli, təntənəli, qalibiyyətlə dolu xarakterə malikdir:

Polonez Lya major (birinci mövzu)

<https://www.youtube.com/watch?v=tB2hjO6Kjac>

Əsərin orta hissəsini təşkil edən çağırışlı, şeypurlu ikinci mövzu onu tamamlayır:

Polonez Lya major (ikinci mövzu)

Musiqinin böyük səs dolğunluğu polonezin müxtəlif tərkibli (simfonik, nəfəsli) orkestr üçün köçürülməsinə imkan yaratmışdır.

Fa-diyez minor və mi-bemol minor polonezləri tamamilə başqa hisslər yaradır. Onlar uzaq Vətənə qəm və kədər hissi ilə dolub daşır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Polşa xalq rəqsləri olan mazurka və polonezin xarakteristikasını verin.
2. Şopenin mazurkalarında musiqinin xarakteri və ifadə vasitələri haqqında danışın.
3. Polonezin əsas ritmik fiqurunu oxuyun və ya tiqqildatın.
4. Şopenin hansı valslarını tanıyırsınız?

13-cü – 14-cü dərslər. F.Şopen. Prelüdlər, etüdlər və noktürnlər.

Prelüdlər. "Prelüd" sözü latın dilindən tərcümədə "giriş" deməkdir. 24 prelüddən ibarət silsilənin yaradılmasında birincilik Şopenə məxsusdur. Onun prelüdləri kvarta-kvinta dairəsi üzrə bütün major və minor tonallıqlarında yazılmışdır.

Şopenin prelüdləri öz məzmun və miqyasına görə zəngin və müxtəlifdir. Bəzi prelüdlərin miniatur olduğuna baxmayaraq, onlar ustalıq baxımından tam kamil və mükəmməl əsərlərdir.

Mi minor prelüdü – lirik, qəmgin fikirlidir. Prelüdün ilk xanələrində melodiya sanki donmuşdur, yalnız yarımtonlar üzrə enən müşayiətin akkordları onu müxtəlif tonlara rəngləyərək musiqiyə hərəkət qatır:

Prelüd mi minor

<https://www.youtube.com/watch?v=pa45ETKodLY>

Tədrisən musiqi həyəcanlı xarakter alır və kulminasiyaya çatır. Prelüd aşağı registrdə dərin akkordlarla bitir.

Lya major prelüdü tamamilə fərqli səslənir. Bu, öz rəqs ritmi ilə mazurkanı xatırladan zərif, məlahətli pyesdir. Prelüd çox kiçikdir, sadəcə 16 xanə. Lakin bu onu parlaq ifadəlilik və tamlıqdan məhrum etmir:

Prelüd Lya major

<https://www.youtube.com/watch?v=VUbhkcTInFc>

Do minor prelüdü də həmçinin həcmcə kiçikdir (13 xanə). Aşağı registrdə dolğun akkordların bərabər hərəkəti təntənəli yürüşü xatırladır. Asta temp, minor ladi musiqiyə matəm xarakteri verir:

Prelüd do minor

<https://www.youtube.com/watch?v=QXhKVpzyO1o>

Təsəvvür etmək olar ki, bu, qəhrəmanın son yoludur.

Prelüddə dinamik çalarların dəyişməsi çox ifadəlidir. Əvvəlcə musiqi *fortissimo*, sonra *piano* nüansında səslənir və *pianissimo* ilə prelüd bitir. Əzəmətli matəm yürüşü sanki uzaqlaşır.

Etüdlər. Müxtəlif alətlərdə texniki bacarıqların inkişafı üçün yazılmış pyes etüd adlanır. Şopenin etüdləri (cəmi 27) həmçinin pianoçu texnikasının inkişafına dair müəyyən məsələləri öz qarşısına qoyur. Lakin bəstəkarın yaradıcılığında onun ballada, skertso və başqa əsərləri ilə bir sırada duran etüdləri dərin məna daşıyan konsert pyesinə çevrildi.

Şopenin etüdləri arasında 12 №-li Do minor etüdü xüsusi yer tutur. İlk 12 etüd macar bəstəkarı Ferens Listə həsr edilmiş, məhz onun tərəfindən bu etüd "inqilabi" adlandırılmışdır. Bu qəhrəmani etüd, 1830-cu ildə polyakların rus mütləqiyyətinə qarşı üsyanının faciəvi taleyini parlaq şəkildə əks etdirir.

30 il öncə Lüdviq van Bethoven musiqidə inqilabi mübarizənin ruhunu əks etdirərək "Patetik sonata"sını yazmışdır. Birinci hissənin girişində sonralar Şopendə də rast gəldiyimiz həmin motiv səslənir. Hər iki əsər də do minor tonallığında yazılmışdır.

Coşqun, çox sürətli keçidlərin fonunda çağırış, yuxarı istiqamətlənmiş iradəli melodiya səslənir. Eyni zamanda, mübarizəyə çağırış, azadlıq uğrunda mübarizə aparan döyüşçülərin cəsarətinin və qətiyyətinin ifadəsi də eşidilir:

Etüd № 12 do minor

https://www.youtube.com/watch?v=Xu_N6vttVvM

Şopenin 3 №-li Mi major etüdü – bir növ "sözsüz mahnıdır":

Etüd № 3 Mi major

<https://www.youtube.com/watch?v=ynCFvusbwQA>

Lento ma non troppo ♩ = 100

Şopenin musiqisi dərinliyi, zərif və səmimi oxunaqlığı ilə fərqlənir. Bu etüdün violin, violonçel və başqa "oxuyan" alətlər üçün köçürmələri də mövcuddur. Major ladda olduğuna baxmayaraq, musiqidə kədər hissi vardır.

Noktürnələr. Şopenin noktürnleri özünəməxsus və poetikdir. "Noktürn" sözü fransız dilindən tərcümədə "gecə musiqisi" deməkdir.

Şopen noktürnün məzmununu əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirərək, burada da "öz sözünü" demişdir. Onlardan bir hissəsi ilhamlanmış lirika ilə, digərləri isə dərin dramatism ilə fərqlənir.

Fa minor noktürnünü incə və poetik, lirik əsərlər qrupuna aid etmək olar. Zərif melodiya müntəzəm müşayiətin fonunda səslənir:

Noktürn fa minor

<https://www.youtube.com/watch?v=nCYsHfZ-v3g>

Orta hissənin coşqun və həyəcanlı musiqisi onun başlanğıcı ilə kəskin şəkildə ziddiyyət təşkil edir:

Noktürn fa minor (orta hissə)

Tonallıqların dəyişməsi, triolların narahat hərəkəti çarpıntı və yönəlmə hissini gücləndirir. Noktürnün son akkordları da poetik səslənir. Major tersiyası musiqini işıqlı çalarlara rəngləyərək, onlara böyük yumşaqılıq və oxunaqlıq verir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Prelüd nədir?
2. Şopenin prelüdlər silsiləsinin tonal planı necə qurulub?
3. Şopenin etüdləri tədris texnikasında nə ilə fərqlənir?
4. Do minor etüdü necə adlanır?
5. Do minor və Mi major etüdlərinin bədii məzmun və faktura xüsusiyyətləri nələrdir?
6. Noktürn nədir? Şopen noktürnlərinin səciyyəvi xüsusiyyətləri hansılardır?

15-ci dərs. XIX əsrin ikinci yarısında Avropa ölkələrində musiqi mədəniyyətinin inkişafı.

XIX əsrin 50-ci illərinin əvvəli *Almaniyada*, lakin əsrin sonunda bitən musiqi romantizminin yetkin dövrünü qarşılayır. İsveçrədə sürgündə yaşamış, ancaq bütün fikirləri ilə vətənə bağlı olan R. Vaqnerin yaradıcılığı, bu dövrü bir çox cəhətdən müəyyən edir.

Bununla yanaşı, yeni yaradıcı şəxsiyyətlər də meydana gəlmişdir. 1853-cü ildə R. Şuman tərəfindən dəstəklənmiş İ. Bramsın ilk əsərləri çapdan çıxır. 1848-ci ildə Veymara macar bəstəkarı F. List gəlir və burada özünün ən görkəmli əsərlərini yaradır. Beləliklə, bu bəstəkarların yaradıcılığı XIX əsrin ikinci yarısında *alman* musiqisinin əhəmiyyətini göstərmiş olur.

F. Listin musiqisinin proqramlılıq və monotematizm kimi janr-kompozisiya prinsipləri, onun simfonik poemalarının əsasını təşkil edərək, o dövrün incəsənətində onun novator cəhdlərinin mahiyyətini cəmləşdirir.

Əsrin ikinci yarısında Almaniyanın musiqi həyatı onu bütün Avropa ölkələrindən fərqləndirən, aralarında bəstəkarlar, dirijorlar, ayrı-ayrı ifaçıların intensiv mübadiləsi olan mədəni mərkəzlərin çoxluğu ilə səciyyələnirdi. Burada ən yaxın ölkələrin şəhərləri iştirak edirdi: *Avstriya* (Vyana şəhəri), *Çexiya* (Praqa), *Macarıstan* (Peşt), *Alman İsveçrəsi* şəhərləri, *Hollandiya* və başqaları.

XIX əsrin ortalarında əhəmiyyətli yeri bəstəkarların ədəbi fəaliyyəti tuturdu: List və Vaqnerin musiqi publisistikası, həmçinin Şumanın təsis etdiyi "Yeni musiqi jurnalı" (1834).

1847-ci ildə *Avstriyada*, Slavyan torpaqlarının mərkəzlərində (*Çexiya*, *Sloveniya*) elmi və bədii hərəkətin artmasına imkan yaradan Vyana Akademiyası yaradıldı.

Vyananın musiqili-teatr həyatında canlanma var idi. Vyana saray operasında üstün vəziyyəti əvvəlki kimi italyan əsərləri tuturdu, lakin teatrın repertuarına alman (Qlyuk, Veber, Şpor) və avstriya (Motsart, Salyeri) bəstəkarlarının operaları da daxil olmağa başlamışdı.

1869-cu ildə Vyana operasının yeni binasının açılışı Motsartın "Don-Juan" operasının tamaşaya qoyulması ilə əlamətdar olmuşdur. Öz bədii inkişafının zirvəsinə Vyana operası XIX əsrin sonunda nail oldu.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəli – Avstriyanın musiqi sənətində, öz musiqisində dövrünün bütün çətinliyi və faciəviliyini təcəssüm etdirmiş Qustav Malerin simfonik yaradıcılığı kimi əhəmiyyətli hadisə ilə əlamətdar olmuşdur.

Bir neçə yüzillik boyunca *Almaniya* və *Avstriya* xalqlarının tarixi inkişafı sıx qarşılıqlı təsirdə keçirdi. Dil ümumiliyi mədəniyyətin və incəsənətin bütün sahələrində intensiv təcrübə mübadiləsinə imkan yaradırdı.

Vyana, Avropa mədəniyyəti üçün səciyyəvi olan ən qiymətli və bənzərsiz xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirirdi. Müxtəlif mədəniyyətlərin ənənələri asanlıqla *İtaliya*, *Çexiya*, *Macarıstan* və *Qalisiyanın* ən yaxşı bədii qüvvələrinin axışdığı Vyanada cəmləşirdi. Burada incəsənətə hörmətlə yanaşırdılar, yazıçı və artistlər isə cəmiyyətdə yüksək mövqe tuta bilirdilər.

1848-ci ildə Almaniyada inqilab, Avropanın başqa ölkələrində olduğu kimi Avstriya mədəniyyətinin inkişafında əhəmiyyətli mərhələ oldu. Dövrün şüarı maarifçilik, kütlələr arasında elmin yayılması oldu.

Sual və tapşırıqlar:

1. XIX əsrin 50-ci illərinin əvvəllərində Almaniyanın musiqi incəsənətində hansı yaradıcı şəxsiyyətlər meydana gəlmişdir?
2. List və Vaqner bəstəkarlıqdan başqa hansı fəaliyyətlə məşğul olurdular?
3. Vyana akademiyası və Vyana opera teatri haqqında nə deyə bilərsiniz?
4. Almaniya və Avstriya xalqları mədəniyyətinin tarixi inkişafından nə deyə bilərsiniz?
5. İtaliya, Çexiya və Macarıstanın bədii qüvvələrinin axışdığı yer hara idi?

16-cı dərs. İmpressionizm. K.Debüssi (1862 – 1918). Həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat.

İmpressionizm XIX əsrin son rübündə Fransada yaranmış Avropa mədəniyyətinin bədii cərəyanıdır. İmpressionizm fransız rəssamları Klod Mone, Oqyust Renuar və başqalarının rəsmlərində yaranaraq daha sonra digər incəsənət növlərinə nüfuz etdi.

İmpressionistlərin əsərləri müsbət emosiyalarla zəngindir, burada qəmgin və ağır fikirlərə yer yoxdur, yalnız zəriflik, sevinc və hər anın gözəlliyi, hisslərin və emosiyaların səmimiyyəti vardır.

Musiqi impressionizminin görkəmli nümayəndələri Klod Debüssi, Moris Ravel, Pol Dyuka və başqalarıdır. "İmpressionizm" – fransız dilində "impression" sözü olub, "təəssürat" mənasını ifadə edir. Bəstəkar təbiətin bu və ya digər bir hadisəsini, kiminsə portretini və s. "çəkərək" musiqi səsləri vasitəsilə həmin təəssüratı yaratmış olur.

Musiqi incəsənəti tarixində əhəmiyyətinə və istedadın gücünə görə çox az sayda fransız bəstəkarları **Klod Debüssi (1862 – 1918)** ilə müqayisə oluna bilər. XX əsrin musiqisi ona xüsusilə harmoniya və orkestrləşdirmə sahəsində bir çox ixtiralarına görə borcludur. Həssas və duyğulu sənətkar kimi Debüssi dövrün incəsənətində meydana gələn bütün yenilikləri mənimsəyirdi. Bir tərəfdən onda fransız incəsənətinin milli ənənələrinə möhkəm dayaq, digər tərəfdən isə ispan mədəniyyəti və "Qüdrətli dəstə"nin, xüsusən də M. Musorqskinin yaradıcılıq ixtiralarına güclü həvəs hiss olunurdu.

Debüssinin adı musiqi impressionizminin banisi kimi musiqi tarixinə möhkəm həkk olunmuşdur. Həqiqətən də məhz onun yaradıcılığında musiqi impressionizmi öz mükəmməl ifadəsini tapdı. Debüssi poetik ruhlandırıcı mənzərəyə, səma, meşə, xüsusən də çox sevdiyi dənizi müşahidə edərkən yaranan incə hisslərin ötürülməsinə həvəs göstərirdi

Klod Aşıl Debüssi 22 avqust 1862-ci ildə Fransada Parisin yaxınlığında yerləşən Sen-Jermendə doğulmuşdur. Onun valideynləri musiqini sevirdilər. Doqquz yaşından fortepianoda ifa dərsləri almağa başlamış, daha sonra Paris konservatoriyasında təhsil almışdır. Musiqi ilə məşğul olmaqdan başqa gənc oğlan ədəbiyyatla, poeziya ilə maraqlanır, özü şeirlər yazırdı. 17 yaşında Debüssi rus mesənəti qrafinya Nadejda fon Mekkin (P.İ.Çaykovskinin yaxın dostu və himayəçisi) uşaqlarına müəllimlik etməyə başlayır, musiqi axşamları zamanı onları müşayiət edir, onlarla Avropa və Rusiyaya səyahət edir, rus bəstəkarları ilə tanış olurdu.

Konservatoriyanı bitirərək Debüssi Romaya köçdü. Burada o öz orijinal, novator üslubu üzərində işləyirdi. O öz fərdiliyini göstərməyə çalışırdı.

Klod bəstəkar Şossonla tanış olur. Onun sayəsində musiqiçi, çox gözəl insanlarla yeni tanışlıq əldə edir. Onların arasında Klod Mone, İvan Turqenev, Stefan Mallarme var idi. Həmin vaxt pianoçu Edqar Ponun yaradıcılığının vurğunu olur və bir qədər sonra o, impressionizmlə maraqlanmağa başlayır.

70-ci illərin sonu və 80-ci illərin əvvəlləri Debüssinin artıq ilk vokal əsərləri ("Qəribə axşam", "Mandolina") onun istedadının özünəməxsusluğunu göstərdi.

Hətta ağır xəstə olan vaxtlarında bəstəkar musiqi yazmağa davam edirdi. O, Avropa və Rusiyada müvəffəqiyyətlə keçən konsertlərlə çıxış edirdi. Rus musiqisi, xüsusilə, Musorqskinin əsərləri Debüssinin çox xoşuna gəlirdi.

Debüssinin həyatında bəstəkar Erik Sati böyük rol oynamışdır. Onun yaradıcılığında Debüssi standartlardan kənar yeniliyi, qeyri-adiliyi eşitdi. Məhz Satinin sayəsində Debüssinin fərdi üslubu sürətlə formalaşmağa başladı.

1894-cü ildə Klod Debüssi musiqi impressionizminin yaranması ilə qeyd etmiş, simfonik orkestr üçün yazılmış məşhur "Favnın günorta istirahəti"(meşələrin, bağların, ərəzilərin qədim mifoloji tanrısı) əsərini yazır. "Dəniz" adlı üç simfonik eskizində, onun bütün təsvir səlisliyi ilə yanaşı, dinləyici qarşısında sanki insan həyatının mərhələləri durur: doğuluşdan gedişinə qədər.

Fortepiano musiqisi Debüssi yaradıcılığının mühüm sahəsidir. Fortepiano üçün yazdığı əsərlərə:

- Üç pyesdən ibarət silsilə "Estamplar" (1903; qrafik rəssamlıqda kağız üzərində oymalar haqq olunur): 1. "Paqodalar" (çoxpilləli buddist məbədləri, pyesdə pentatonikadan istifadə olunub), 2. "Qranada axşamı" (Xabanera ritmləri əsasında, ispan şəhərlərinin həyatından şəkillər) və 3. "Yağış altında bağlar" (vahid ritmik hərəkət fonunda "damecılar");

- "Obrazlar" ümumi başlığı altında pyeslər (1907): "Suda əks olunma", "Hərəkət", "Yarpaqlar arasından zəng səsləri", "Qızıl balıqlar" və başqaları;

- "Uşaq güşəsi" silsiləsi (1908; bəstəkarın qızına həsr olunmuşdur)

- "Sevinc adası" (1904; Antuan Vattunun məhəbbət ilahəsi – "Sitera adasına üzmə" əsərindən ilhamlanılmışdır);

- 12 etüd (1915; Şopenin xatirəsinə həsr edilmişdir).

24 prelüd silsiləsi Debüssi fortepiano irsinin ən yüksək zirvəsidir. (hər birində 12 prelüd. olmaqla 2 dəftərdən ibarətdir, 1910 – 1913-cü illər). Bu, bəstəkarın uzun müddətli axtarışlarının nəticəsidir. Debüssi, bu janrın yaradıcılığında mühüm rol oynadığı böyük qərbi avropa bəstəkarları arasından sonuncusu idi (Bax və Şopendən sonra). Şopendən fərqli olaraq Debüssinin prelüdləri proqram xarakterlidir (hər pyesin sonunda adlar verilir). Musiqi konsepsiyasının mənbəyi daha çox təbiət, sənət və ədəbiyyat nümunələridir. Bəstəkar Klod Debüssi çox sayda gözəl əsərlər bəstələsə də, onun yaradıcılığının simvolu məhz fortepiano üçün yazılmış "Berqamo süita"sında "Ay işığı" əsəridir. Bu, qeyri-adi bir dərinliyi olan gözəl gecə mənzərəsidir:

K. Debüssi. "Ay işığı"

<https://www.youtube.com/watch?v=Vra-6i--nVs>

Klod Debüssi 25 mart 1918-ci ildə vəfat etmişdir

Sual və tapşırıqlar:

1. İmpressionizm haqqında danışın. Musiqidə bu cərəyanın nümayəndələri kimlərdir?
2. K.Debüssinin yaşadığı illər. Debüssi hansı məşhur insanlarla dostluq edirdi?
3. Hansı bəstəkar onun həyatında əhəmiyyətli rol oynamışdır?
4. Bəstəkar əsasən hansı janrda yazırdı?
5. Onun məşhur əsərlərini sadalayın.
6. Hansı əsər musiqidə impressionizmə yol açmış oldu?

17-ci dərs. M.Ravel (1875 – 1937). Həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat.

Jozef Moris Ravel – XX əsrin məşhur fransız bəstəkarı və dirijorudur. Moris Ravel 7 mart 1875-ci ildə Fransanın cənubunda Sibur şəhərində dünyaya gəlmişdir. Onun atası musiqini çox sevirdi və bu sevgini öz oğluna da aşılamışdı.

1889-cu ildə Ravel Paris konservatoriyasına daxil oldu və oranı fortepiano sinfi üzrə bitirdi. Gənc musiqiçiyə onun müəllimi, dövrün məşhur pianoçusu Şarl de Berio çox kömək edirdi. Lakin improvizasiyaya maraq Raveldə bəstəkar Erik Satinin yaradıcılığı ilə tanışlıqdan, həmçinin bəstəkar və pianoçu Rikardo Vinyesla şəxsi görüşündən sonra yarandı.

Təhsilinin son ilində o, böyük fransız bəstəkarı Qabriyel Forenin sinfinə daxil oldu. Onun təşəbbüsü ilə Ravel ispan mövzusunda bir sıra əsərlər yazdı – "Xabanera", "İnfantanın ölümünə Pavana", "Qədim menuet".

1901-ci ildə Ravel fransız fortepiano musiqisində nəzərə çarpan hadisə olan "Suyun oyunu" fortepiano pyesini bəstələdi.

1902-ci ildə bəstəkar gözəl Fa major Simli kvartetini yazdı.

Birinci dünya müharibəsindən sonra Ravelin musiqisində emosional mövzular üstünlük təşkil etməyə başladı. O, instrumental pyeslərin yaradılmasına keçir, "Kuperenin məqbərəsi" fortepiano süitasını yazır. Təxminən elə bu vaxtlar Moris Ravel Parisdə "Rus mövsümləri"ni açan məşhur rus prodüseri və səhnə quruluşçusu S.Dyagilev ilə tanış olur. Məhz onun sifarişi ilə Ravelin "Dafnis və Xloya" baleti səhnəyə qoyulur və Moris Ravelin şöhrətinin çiçəklənməsi dövrü başlayır.

O, çoxsaylı qastrollara çıxır, İtaliya, Hollandiya və İngiltərədə konsertlərlə çıxış edir və hər yerdə coşqu ilə qarşılanırdı.

Rus dirijoru S.Kusevitskinin sifarişi ilə Ravel M.P.Musorqskinin "Sərgidən şəkillər" əsərini orkestrləşdirir.

Bütün bunlar Moris Ravelin ən məşhur əsəri "Bolero" üzərində iş zamanı cərəyan edirdi. Bu əsərdə bəstəkar kiçik barabanın əvvəlcə nəfis, sonra ostinatolu müşayiətinə söykənən orkestrin güclü, dolğun səslənməsini və sonra bütün böyük zərb alətləri qrupunun geniş imkanlarını göstərməyə çalışırdı. Bu əsər məşhur rəqqasə İda Rubinşteynin sifarişi ilə yazılmışdır.

Orkestr variasiyalarının ciddi ardıcılığı və kulminasiyanın tədricən yaxınlaşması ispan musiqisinin təbiətini təcəssüm etdirir. Məşhur rus balerinası Anna Pavlova "Bolero"nu öz repertuarına daxil etmişdir:

M.Ravel. "Bolero"

<https://www.youtube.com/watch?v=hzTnAMnmZrY>

1925-ci ildə M.Ravel "Uşaq və möcüzələr" opera-baleti üzərində işini bitirir.

1932-ci ildə Ravel yenidən görkəmli pianoçu Marqarita Lonq ilə birlikdə Avropa turuna çıxır. Bu dövrdə o, yeni əsər "Janna d'Ark" baleti üzərində işləməyə başlayır. Lakin avtomobil qəzasına düşür və iş dayanır.

1933-cü ildən etibarən Ravel, avtomobil qəzası nəticəsində aldığı kəllə-beyin zədəsindən yaranan ciddi xəstəlikdən əziyyət çəkirdi. Ağır xəstə olan bəstəkarın son əsərləri "Don Kixot" ilk səsli film üçün bəstələnmiş "Üç mahnı" idi. Onlar rus müğənnisi F.İ.Şalyapın üçün yazılmışdır.

Bəstəkar 28 dekabr 1937-ci ildə Parisdə vəfat etmişdir.

Sual və tapşırıqlar:

1. M.Ravelin gənclik illərindən danışın.
2. Bəstəkarlar Erik Sati və Qabriyel Fore, Ravelin yaradıcılıq taleyində hansı rolu oynadılar?
3. Ravelin hansı baletləri var və onları kim səhnələşdirmişdir?
4. Ravelin ən məşhur əsəri haqqında danışın.